

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

KUVATAIDE KEHITYSVAMMATYÖSSÄ - KOKEMUKSIA JA HAVAINTOJA OULULAISESTA IIRIS-KODIN TAIDEPIIRISTÄ

Helinä Waara

Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö
Vammaistyö ja kuntoutus
Sosionomi (AMK)

KEMI 2011

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Helinä Waara
Opinnäytetyön nimi: Kuvataide kehitysvammatyössä - kokemuksia ja havaintoja Oululaisesta Iris-kodin taidepiiristä.
Sivuja (+ liitteitä): 48
<p>Opinnäytetyön kuvaus: Opinnäytetyöni aiheena on tarkastella ja tutkia kuvataidetoiminnan eri merkityksiä kehitysvammaisille. Tarkastelen millaisia erilaisia mahdollisuuksia yhteiskuntamme tarjoaa kehitysvammaisille tehdä kuvataidetta, sekä mitä eri merkityksiä kuvataidetoiminta voi kehitysvammaisille antaa taideterapiana, kuntouttavana toimintana, harrastuksena tai ammattina.</p> <p>Työn tavoite: Tavoitteena on kerätä tietoa sekä esitellä kehitysvammaisten kuvataidetoimintaa nimenomaan kehitysvammaisen taiteentekijän näkökulmasta. Lisäksi työssä tuotettiin tietoa kuvataiteen eri merkityksistä kehitysvammatyössä.</p> <p>Menetelmä: Teoreettisessa osuudessa käsittelen laajasti kuvataidetoiminnan eripuolia ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia kehitysvammaisille. Toiminnallisessa osuudessa keräsin tietoa havainnoimalla Iris-kodin taidepiirin moninaista toimintaa. Lisäksi haastattelin taidepiirin vetäjää sekä muutamaa taidepiiriläistä. Tarkastelen ja pohdin, miten kehitysvammaiset itse kokevat kuvataidetoiminnan, miten he näkevät itsensä taiteentekijänä ja millainen merkitys sillä on heidän elämässään.</p> <p>Tulokset: Kuvataidetoiminta tarjoaa jotain jokaiselle kehitysvammaiselle. Kuvataidetoiminnalla on aina jonkinasteinen terapeutti-inen vaikutus tekijäänsä ja kehitysvammaisille sillä on usein erityinen kuntouttava vaikutus. Kuvataidetoiminta tarjoaa uudenlaisen kommunikointiväylän sekä mahdollisuuden kehittää uusia puolia itsestään.</p> <p>Johtopäätökset: Jokainen kehitysvammainen ei voi olla ammattitaiteilija, mutta jokainen voi silti hyötyä kuvataidetoiminnasta, siksi mahdollisuus kuvataidetoimintaan tulisi tarjota jokaiselle kehitysvammaiselle.</p> <p>Avainsanat: Taide, kuvataide, kehitysvammainen taiteilija, luovuus</p>

ABSTRACT

Author: Helinä Waara
Title: visual arts in work with intellectual disability - experiences and observations in the art club of Iris-koti
Pages (+appendices): 48
<p>Thesis description: The Topic of this thesis was to examine the meanings of visual arts for people with intellectual disability. I examined what kind of different opportunities our society offers for people with intellectual disability to do visual arts. What different meanings visual arts can offer to people with intellectual disability, as art therapy, as rehabilitative activity, as a hobby or profession.</p> <p>Goals of the thesis: The Goal was to gather information and introduce visual arts from the point of view of people with intellectual disability. In addition the thesis produced information about different meanings of visual arts when working with people with intellectual disability</p> <p>Research methods: In the theoretical part I process widely the different sides of visual arts activity and the opportunities it offers to intellectual disability people. In the functional part I gathered knowledge by observing various activities in Iris-koti art club. Furthermore I interviewed the teacher of the art club and a couple of persons in the art club. I examined and reflected on how people with intellectual disability experienced visual arts activity how they saw themselves as artist and what kind of meaning visual arts activity has in their lives.</p> <p>Main results: Visual arts activity provides something for every person with intellectual disability. Visual arts activity has always some kind of therapeutic effect. And for people with intellectual disability people it often has special rehabilitative effect. Visual arts activity offers a new way to communicate and an opportunity to develop new aspects in oneself.</p> <p>Conclusions: Every person with intellectual disability cannot be a professional artist, but everyone can anyway profit from visual arts activity That is why the opportunity to take a part in visual arts activity should be offered to every people with intellectual disability.</p>
Keywords: Art, visual arts, artist with intellectual disability, creativity

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	5
2. MITÄ ON LUOVUUS, MITÄ ON TAIDE?	7
2.1 Taiteen eri ulottuvuudet -ammattitaiteesta sosiaalialan taiteeseen	7
2.3 Outsider-taide ja ITE-taide.....	8
3. KEHITYSVAMMAINEN TAITEILIJÄ	11
3.1 Kuka on lahjakas, kuka on luova	11
3.2 Kehitysvammaisten taiteen asema yhteiskunnassamme	13
3.3 Kehitysvammaiset taiteen ammattilaisina.....	14
3.4 Taiteilija vai kehitysvammainen taiteilija	15
4. TAIDETOIMINNAN ERI MUODOT.....	17
4.1 Taide terapiana tai kuntoutuksen tukena.....	17
4.2 Taideopetus	18
4.3 Työntekijän rooli taidetoiminnan eri muodoissa	20
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
5.1 Tutkimuksen toteutusympäristö	23
5.2 Tutkimuksen toteutus, tutkimusmenetelmät	25
6. HAVAINNOINTI IIRIS-KODIN TAIDEPIIRISSÄ.....	28
6.1 Paperimassaveistoksia.....	28
6.2 Grafiikkavedokset	31
6.3 Oma mieluisa paikka.....	34
6.4 Talvisia maisemia	37
6.5 Pikkujoulut.....	40
7. TULOKSET JA HAVAINNOT.....	42
POHDINTA	45
LÄHTEET.....	47

1. JOHDANTO

Opinnäytetyöni tarkastelee ja tutkii kehitysvammaisten kuvataidetoimintaa ja kehitysvammaista taiteentekijänä. Tarkastelen kuvataidetoiminnan eri ilmenemismuotoja sekä merkityksiä kehitysvammaisten arjessa. Perehdyn aiheeseen työssäni sekä teorian että käytännön kautta.

Kehitysvammaisten kuvataidetoiminnan eri muotoja on runsaasti. Kehitysvammaiset tekevät kuvataidetta ammattinaan ja osa on menestynyt työssään niin hyvin että ovat myyneet lukuisia töitään sekä saaneet niitä näytille muun muassa nykytaiteen museoon Kiasmaan. Toisille kehitysvammaisille kuvataidetoiminta taas tarjoaa hyvän harrastuksen tai kuntouttavan toimintamuodon. Kehitysvammaiset ovat taiteentekijöinä hyvin moninainen joukko.

Tutkimuksellisessa osiossani olen havainnoinnin sekä haastattelujen kautta tarkastellut Oululaisen Iris-kodin taidepiirin toimintaa. Taidepiirin toiminta on hyvin moninaista ja rikasta. Havainnoin ja osallistuin taidepiirin toimintaan yhteensä yhdeksän viikon ajan. Haastattelin myös muutamaa taidepiiriläistä sekä taidepiirin vetäjää Hannele Salmea. Sain kerätä taidepiiristä hyvin monimuotoista tietoa yhdestä tavasta toteuttaa kehitysvammaisten taidetoimintaa ja tuoda se lähelle heidän arkeaan. Tutustuin Iris-kotiin, kun tein sinne opintoihini kuuluvan harjoittelun talvella 2010.

Kehitysvammaisten taidetoiminta on noussut viime vuosina esille monissa eri yhteyksissä. Kehitysvammaisten ammattimaista taiteen tekemistä sekä kuvataiteen harrastamista on alettu tukemaan monin eri tavoin. Muutokset ovat lähteneet liikkeelle uusista hankkeista, projekteista ja kokeiluista joita sosiaali- ja taideala ovat toteuttaneet yhteistyössä. Hankkeiden pääpaino on ollut eri luovien ja terapeuttisten menetelmien soveltamisessa sosiaalialan käytännöntyöhön. (Jämsén & Kukkonen, 2004, 8-9.)

Lähtölaukauksena uusiin kokeiluihin on ollut tarve uudistaa sosiaalialaa ja sen menetelmiä. Uudistamisen tarve on lähtenyt nyky-yhteiskunnan tuomista uusista haasteista ja ongelmista. Uusi epävarmuuden ja epäjatkuvuuden aika on luonut entistä monimutkaisempia ja ennen kaikkea epätarkempia ongelmia, joihin ei ole helppo

tarttua. (Lappalainen, 2004, 13.) Yhä useammat ihmiset tarvitsevat apua, paitsi erilaisten ongelmien ratkomiseen, niin myös oman elämänsä hallintaan. Monet ongelmat ovat myös laaja-alaistuneet. Yhtä selkeää syytä ongelmalliseen tilanteeseen ei löydy, vaan ongelmat ovat enemmänkin vyyhti, jonka purkamiseen tarvitaan uusi aivan erilainen lähestymistapa. Taide monine eri toimintamuotoineen on yksi vastaus tähän laajaan ongelmakuntaan.

Sosiaalialantyö on pohjimmiltaan raskasta, sillä sen tarkoitus on auttaa rikkiäisiä ihmisiä ja tukea heitä vaikeissa elämäntilanteissa ja ongelmissa. Tämä on johtanut siihen, että sosiaalialan näkökulma elämään on hyvin vaikeuskeskeinen. Se jopa tarkastelee ihmisen voimavaroja suhteessa vaikeuksiin. (Dal Maso, 2004, 25). Taiteella ja luovuudella onkin paljon annettavaa sosiaalialalle. Taiteen avulla sosiaalialan ydintä voidaan uudistaa tuomalla elämisen ilo ja riemu osaksi sitä.

Minulle oli alusta asti tärkeää valita opinnäytetyöni aiheeksi paitsi itseäni kiinnostava aihe, mutta myös sellainen aihe, josta saisin hyvän työkalun itselleni työelämää varten. Olen itse ollut aina luova ihminen ja nauttinut hyvin monenlaisten erilaisten kädentaitojen tekemisestä. Halusin myös tehdä opinnäytetyöni sellaisesta aiheesta, jolla voisin olla mukana tukemassa sosiaalialan ja erityisesti vammaistyön uudistamista.

Vammaistyön arki koostuu vielä nykyäänkin suurimmaksi osaksi päivittäisistä arjenaskareista sekä tarkasta rutiinista. Mihinkään niin sanottuun ylimääräiseen toimintaan ei ollut juuri aikaa. Myös niissä työ- ja päivätoiminta keskuksissa, joihin olen saanut opiskelujeni aikana tutustua, on maantieteellisestä sijainnista huolimatta havaittavissa jonkin asteista paikoilleen juuttumista. Työt olivat usein yksinkertaisia eivätkä usein kannustaneet oma-aloitteisuuteen tai luovuuteen. Poikkeuksia toki löytyy ja ne toimivatkin suurena inspiraationa opinnäytetyölleni. Taide ja luovatoiminta kuitenkin kokoajan valtaavat lisää alaa ja ovat toivottavasti tulevaisuudessa osa yhä useamman kehitysvammaisen arkea.

Haluan vielä kiittää Iris-kodin taidepiiriläisiä siitä, että sain olla seuraamassa heidän työskentelyänsä. Kiitän erityisesti myös taidepiirinvetäjää Hannele Salmea ja koko Iris-kodin henkilökuntaa siitä, että he jakoivat kokemuksia ja tietoaan kanssani; niistä on ollut paljon hyötyä opinnäytetyölleni.

2. MITÄ ON LUOVUUS, MITÄ ON TAIDE?

2.1 Taiteen eri ulottuvuudet -ammattitaiteesta sosiaalialan taiteeseen

Taide on hyvin laaja ja vaikeasti määriteltävä käsite. Yleensä taide kuitenkin ymmärretään synonyymiksi ammattitaiteelle. Taide tarkoittaa kuitenkin eri asioita eri ihmisille. Sosiaalialan ammattilaiselle taide on aivan erilainen käsite kuin ammattikriitikolle. Tarkasteltaessa kehitysvammaisten tekemää taidetta ja kehitysvammaisten taidetoimintaa on hyvä ymmärtää näitä molempia määritelmiä, sillä ne molemmat sisältyvät siihen, mitä taide tarkoittaa kehitysvammaisten kuvataidetoiminnalle.

Ammattitaiteen voi määritellä hyvin monin eri tavoin. Riippumatta siitä, millaisesta tai mihin kategoriaan kuuluvasta taiteesta on kyse, ammattitaiteesta löytyy aina kaksi asiaa. Ammattitaiteessa luova toiminta on aina loppuun asti saatettua ja lisäksi se on yksilön ja yhteisön välistä vuorovaikutusta. Määritelmä riippuu kuitenkin myös siitä, kuka taiteen määrittelee ja mistä lähtökohdista.

Taiteella on yhteiskunnassamme monia eri tehtäviä. Taiteen kuuluu herättää tunteita ja saada ihmiset ajattelemaan elämäänsä sekä yhteiskuntaamme uusilla tavoilla. Taiteen kuuluu myös vastustaa erilaisia pyrkimyksiä luokitella ja määritellä sitä. (Sainio & Kantokorpi, 2006, 69.) Taiteen voi tunnistaa siitä, että se saa meidät pohtimaan lukuisia kysymyksiä. Taide pyrkii siihen, että sitä katsoessaan katsoja pohtisi erinäisiä yhteiskuntaamme kuuluvia asioita. Kehitysvammaisten taiteella on ainutlaatuinen kyky saada katsoja kysymään: Millaista taidetta meille tulee näyttää? Millaista on hyvä taide? Mitä taide oikeastaan on? Tai millaista taidetta yhteiskuntamme kuuluu tukea? (Sainio & Kantokorpi, 2006, 64.)

Jokainen ihminen on omalla tavallaan luova. Tapoja, joilla omaa luovuutta voi toteuttaa, on lukemattomia. Omaa luovuutta voi toteuttaa esimerkiksi laulamalla, soittamalla, kirjoittamalla, liikkumalla tai vaikkapa kuvataidetta tekemällä. Ero luovuuden ja todellisen taiteen syntymisen välillä on kuitenkin siinä, kuinka suuresti yhteiskunta arvostaa kutakin luovaa yksilöä ja hänen teoksiaan. Jokainen voi olla luova omassa arkielämässään, mutta yhteiskuntamme määrittelee sen, kuka on taiteilija eli kuka on

niin taitava omassa luovuudessaan, että saa tehdä sitä ammatikseen. (Sainio & Kantokorpi, 2006, 63.)

Sosiaalialan ammattilaiselle kulttuuri on aivan oma käsitteensä ja se pitää myös määritellä eri tavalla. Sosiaalialalle taide ei missään nimessä tarkoita korkeakulttuuria. Se tarkoittaa voimaantumista eli elämänvoiman etsimistä, merkitysten hakemista sekä oman tarinan pohtimista ja kirjoittamista. (Lappalainen, 2004, 15.) Sosiaalialan ihminen käsittelee kulttuuria ihmisen tarpeista käsin ja näkee kulttuurin ensisijaisesti eteenpäin vievänä sekä auttavana voimana.

Sosiaalialan taidekäsite pohjautuu siihen, että luovuus ja taiteesta nauttiminen ovat jokaisen ihmisen perusoikeus. Kaikilla on oikeus toteuttaa itseään luovasti ja nauttia luovasta toiminnasta. Kaikille tulisi myös taata yhtäläiset mahdollisuudet nauttia taiteesta ja itse luomisesta. Vammaisten henkilöiden kohdalla tämä oikeus toteutuu selvästi muuta väestöä heikommin. Oikeuden toteutumisesta huolehtiminen on pääosin heidän kanssaan työskentelevien henkilöiden vastuulla.

Taide antaa meille ihmiselle paljon. Se on väylä itsensä kehittämiseen ja ymmärtämiseen. Taiteen avulla jokainen voi ilmaista itseään ja kertoa ajatuksiaan sekä tuntemuksiaan. Mikään muu ei pysty tarjoamaan meille tällaista universaalia kommunikointitapaa. Kehitysvammaiselle ihmiselle taide voi myös tarjota väylän täysvaltaiseen elämään. Jokainen tarvitsee tavalla tai toisella luovaa toimintaa. Ihmisen persoona muodostuu monesta eri osa-alueesta ja luovuus on yksi niistä.

2.3 Outsider-taide ja ITE-taide

Kehitysvammaisten tekemä taide sijoitetaan yleensä outsider-taiteen piiriin. Ensimmäiset kehitysvammaiset taiteilijat ovat saaneet nimensä ja työnsä esille juuri outsider-taiteen asiantuntijoiden kautta.

Outsider-taiteen käsite on syntynyt 1940-luvun puolenvälin jälkeen. Määritelmä perustuu siihen, että joukko taiteilijoita on perustavalla tavalla erilaisia kuin muut valtakulttuuriin kuuluvat taiteilijat. He eivät täytä niitä normaaliuden ehtoja, jotka valtaväestö on taiteilijoille asettanut. Outsider-taiteilijoiden teoksiin kuuluu hyvin erilaisia ja erityyppisiä teoksia. Perinteisesti tähän joukkoon on kuulunut myös

psyhykkisesti sairaita henkilöitä sekä hengellisien piirien taiteilijoita. Nykyään joukkoon katsotaan kuuluvaksi myös useita kehitysvammaisia taiteilijoita. (Rhodes, 2004, 7-8. 130 -133).

Suomalaista nykykansantaidetta kutsutaan ITE- taiteeksi, joka on lyhenne sanoista itse tehty elämä. Lyhennettä käytetään kuvaamaan suomalaista outsider-taidetta sekä taiteilijoita. ITE-taide on saanut paljon huomiota Suomessa ja siitä on järjestetty useita näyttelyitä. Niin taiteenasiantuntijat, suomalaiset taiteenharrastajat ja kuluttajat kuin myös muutkin museovieraat ovat olleen siitä hyvin innoissaan. (Itkonen, 2008, 10.)

Outsider- sekä ITE-taiteilijoiden määrittelemine on sikäli hieman ongelmallista että yleensä he eivät itse luokittele itseään tähän ryhmään, tai eivät ole edes tietoisia virallisen taideyhteisön luomista ryhmistä ja nimityksistä. (Elovirta, 2005, 8-9.) Outsider-taiteesta ja sen luonteesta kertookin paljon se, että itse taiteilijoita paljon tunnetumpia ovat olleet outsider-taiteenkeräilijät. (Hämäläinen, 2006, 19.)

Itseoppineet taiteilijat eivät välttämättä ole kiinnostuneita kaikista näistä määrittelyistä, jotka koskevat myös heidän taidettaan. He myös harvoin ovat kiinnostuneita siitä, millaista taidetta on esillä gallerioissa, tai siitä, mitä taiteenarvostelijat teoksista sanovat. He tekevät taidetta, koska heillä on siihen suuri tarve. Taide on heille ennen kaikkea omien tunteiden ja ajatusten ilmaisukenttä. He tekevät taidetta vain itseään ja omia tarpeitaan varten. Tämän takia he harvoin ovat kiinnostuneita viemään taidettaan esille gallerioihin, tai eivät osaa ajatella sitä realistiseksi mahdollisuudeksi. (Itkonen, 2008, 10.)

Onko kehitysvammaisten taide sitten outsider- tai ITE-taidetta? Puolesta ja vastaan väitteitä on lukuisia. Kehitysvammaisten taide on vasta lähiaikoina noussut yleiseen tietoisuuteen ja etsii yhä paikkaansa niin yhteiskunnassa kuin virallisessa taidemaailmassakin. Emme ehkä osaa vielä arvostaa kehitysvammaisten taidetta kunnolla, tai sitten emme vielä uskalla kritisoida sitä kunnolla. Kehitysvammaisten taide eivätkä kehitysvammaiset taitelijatkaan ole niin yhdenmukainen ryhmä, että heitä kaikkia olisi helppo sijoittaa yhteen ryhmään. Lopulta heitähän yhdistää ainoastaan kehitysvammaisuus, joka sekin on hyvin laaja ja monilla tavoilla ilmenevä ominaisuus yksilössä.

Vakavasti taiteen parissa työskentelevät kehitysvammaiset taiteilijat yleensä työskentelevät jonkinlaisissa taidepajoissa, joissa he saavat asiantuntevaa ohjausta, koulutusta sekä kunnolliset, ammattimaiset välineet työskentelyänsä varten. (Elovirta, 2007, 73-74). Tällaisissa puitteissa eivät yleensä itseoppineet outsider-taiteilijat työskentele. Kehitysvammaiset taiteilijat eivät myöskään yleensä kieltäydy tuomasta taidettaan esille vaan esittelevät teoksiaan mielellään yleisölle, toisin kuin tyypilliset outsider-taiteilijat. (Isomäki, 2008, 20.)

Taidemaailman ammattilaiset tuntevat yleensä melko vähän kehitysvammaisuutta, sen syitä ja vaikutuksia yksilön kehitykseen tai arjen elämään. Kehitysvammaisten maailma saattaa olla heille täysin tuntematon alue. Ehkäpä he sen takia ovat ”lokeroineet” kehitysvammaisten taiteen outsider-taiteeseen, jonne tuntuu sopivan kaikki poikkeavat taiteilijat sekä työt. Toisaalta taidemaailman ammattilaisten tietämättömyys kehitysvammaisuudesta saattaa olla myös hyvä asia, sillä tämä mahdollistaa heille täysin puolueettoman aseman kritisoidessa sitä.

3. KEHITYSVAMMAINEN TAITEILIJJA

Millainen sitten on kehitysvammainen taiteilija? Usein keskitymme puhumaan kehitysvammaisista taiteilijoista hyvin homogeenisena ryhmänä, vaikka ryhmään kuuluu monenlaisia taiteilijoita. Joukosta löytyy monenlaisia taiteilijoita sekä hyvin monenlaisia teoksia. Kaikki kehitysvammaisten tekemä taide ei suinkaan ole välitöntä, aitoa ja hyväntuulista. Loppujenlopuksi kaikessa taiteessa on tyylejä ja aiheita aivan yhtä monia kuin on taiteentekijöitäkin. Merkittäviä yhteisiä ominaisuuksia ei siis voida sanoa olevan kaikessa kehitysvammaisten taiteessa, vaan taide on yhtä kirjavaa kuin on tekijäjoukkokin.

Jaottelu joka laittaa kaikki kehitysvammaiset taiteilijat samaan ryhmään on tarkemmin tarkasteltuna hyvin erikoinen. Kehitysvammaiset taiteilijat eivät ole joukko joka synnynnäisesti tekisi samankaltaisia tauluja. Vaan he, kuten kaikki muutkin ihmiset ovat kaikki omia persooniaan monine eri ominaisuuksineen. (Hämäläinen, 2006, 16.)

3.1 Kuka on lahjakas, kuka on luova

Taiteen tekeminen on jokaisen ihmisen perusoikeus. Jokaisella on oikeus ja tarve jonkinlaiseen luovaan toimintaan. Mutta mitä näistä luovista tuotoksista voimme kutsua taiteeksi? Ja keitä tekijöistä voimme kutsua taiteilijoiksi?

Taiteelliset ominaisuudet ovat yhteiskunnassamme sopimuksenvaraisia. Näitä ominaisuuksia ovat tulkinnasta riippuen muun muassa suhde taiteelliseen traditioon, innovatiivisuus, alkuperäisyys, taiteen toimintatapojen huomioonottaminen, tyyli sekä toteutuksen täydellisyys suhteessa ideaan. Taiteen ja todellisen taiteilijan määrittelemisen ei ole helppo tehtävä, vaan se vaatii taiteen tuntemusta, opiskelua sekä laajaa harrastuneisuutta. (Senderholm, 2005, 19.)

Lyhyesti määriteltynä taiteilija on henkilö, joka kykenee luovaan toimintaan. Taide ei koskaan synny vahingossa, vaan on aina tavoitteellista toimintaa joka heti alusta, eli suunnitteluvaiheesta asti, tähtää taideteokseen. (Senderholm, 2005, 20.) Taiteen

tekeminen vaatii siis kykyä työskennellä pitkäjänteisesti koko ajan suunnitellen sekä analysoiden työtään.

Henkilön, jota virallinen taideyhteisö voi kutsua taiteilijaksi, on pystyttävä tavoitteelliseen, kommunikoivaan sekä analysoivaan työskentelyyn taiteen parissa. Taiteellisten prosessien tulee myös aina olla julkisia ja avoimia yleisölle heti alusta alkaen. (Senderholm, 2005, 20-21.) Tämä määrittely erottaa esimerkiksi taideterapiassa syntyneen taiteen tai lasten tekemän taiteen virallisen taideyhteisön hyväksymästä taiteesta. Lapsilla ei ole samaa keskittymiskykyä jolla paneutua samaan työhön pitkäksi aikaa. Taideterapiassa taas paneutuminen taiteen yksityiskohtiin tai kommunikaatio yleisön kanssa ei ole toiminnan päätarkoituksena. (Itkonen, 2008, 14.)

Luovien arvojen ja samalla luovien yksilöiden arvostus on muuttunut nyky-yhteiskunnassamme. Nykymaailman tehokkuus- ja suorituskeskeisyys ovat tehneet monista luovalle toiminnalle ominaisista piirteistä hyvin harvinaisia. Tämä on johtanut siihen, että lopulta vain ihmisillä, joilla on jotain hyvin etuoikeutettua, eli aikaa, on mahdollisuus luovaan, kiireettömään toimintaan, jossa lopputulos on aina epävarmaa. (Senderholm, 2005, 19.) Tämä seikka leimaa suuresti nykyajan käsitystä siitä, kuka tekee luovaa työtä ja kuka on taiteilija. Nykykäsitys siis pitää taiteilijoita etuoikeutettuna ammattiryhmänä, niinpä tämän mallin mukaan yhteiskuntamme on hyvin vaikea ajatella kehitysvammaista ihmistä taiteilijana.

Ammattitaiteen ja ammattitaiteilijan määrittävät lopulta taiteenkatsojat ja kuluttajat. Tällöin tärkeintä luovuuden ja sen tuotteiden ammattimaisuuden tarkastelussa on se miten tuotokset ihmisiin vaikuttavat. Ammattimainen taide ei ole vain kaunista ja hienoa, vaan se myös vaikuttaa katsojaansa, aiheuttaa voimakkaita tuntemuksia ja antaa ajattelemisenaihetta. (Sainio & Kantokorpi, 2006, 66.) Ammattitaiteen erottaa muusta luovuudesta myös sen rahallinen menestys. Ammattitaiteilija menestyy urallaan siten, että voi elättää itsensä taiteellaan. Ammattitaiteilija löytää siis teoksilleen ostajia. (Sainio & Kantokorpi, 2006, 66.)

Tärkeintä on muistaa arvioida kaikkia taiteilijoita, myös kehitysvammaisia, heidän taitojensa, luovuutensa ja ennen kaikkea töittensä perusteella. Kehitysvammaisten tekemä taide ei tarvitse sääli-lisää eikä muutakaan erityiskohtelua. Taide on joko hyvää

tai huonoa riippumatta tekijänsä muista ominaisuuksista tai vammoista. Ennen kaikkea hyvää taidetta kannattaa laittaa esille. (Itkonen, 2008, 10.)

3.2 Kehitysvammaisten taiteen asema yhteiskunnassamme

Ensimmäiset kehitysvammaiset taiteilijat ovat ponnahtaneet esiin jo 1980-luvun puolivälin jälkeen. Silti se on vieläkin suhteellisen tuntematon taiteenalue ja siihen kohdistuu edelleen paljon erilaisia ennakkokäsityksiä. Ensimmäiset tekijät ja teokset nousivat esiin outsider-taiteen piirissä, jossa ollaan tyylin sekä muun ilmaisun suhteen paljon vapaamielisempiä ja suhtaudutaan taiteilijoiden sekä teoksien erilaisuuteen suurena rikkautena. (Rhodes, 2004, 130-133.)

Vasta viime vuosina kehitysvammaisten tekemä taide on noussut kunnolla esille muun taiteen rinnalle sekä yleisön että virallisenkin taidemaailman tuntemuksen piiriin. Sen arvostus on kasvanut vuosi vuodelta samaan tahtiin, kun uusia taitavia tekijöitä on noussut esiin. Kulttuurista on tullut helpommin saavutettavaa ja esiin on noussut voimakkaana ajatus siitä, että ihmisillä on tasavertainen oikeus taiteeseen. (Elovirta, 2007, 72.)

Kehitysvammaisten tekemä ammattitaide etsii silti vielä paikkaansa yhteiskunnassamme, eikä sen paikkaa ole helppo määritellä. Eri ihmisillä ja asiantuntijoilla on hyvin erilaisia näkökulmia siitä, millainen tämän aseman tulisi olla. Kaikkia taidetta tekeviä kehitysvammaisia ei tietenkään voida, eikä pidäkään, kutsua taiteilijoiksi. Tavallisen taiteenharrastajan ja taiteilijan ero on vaikea, mutta tärkeä löytää. Olennaista on myös pohtia, onko kaikissa tilanteissa edes yksilön edun mukaista, että teoksille haetaan virallisen taideyhteisön tunnustusta. (Senderholm, 2005, 19-20.) Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun taide on enemmänkin terapeutista toimintaa yksilölle. Kun kyseessä on kehitysvammainen taiteentekijä, on tärkeää että kysymystä pohtii niin mahdollisen taideryhmänvetäjä kuin muutkin asianosaiset. On hyvä myös miettiä, miksi ylipäättänsä haluamme määritellä kuka on yhteisömme silmissä todellinen taiteilija ja kuka ei. Vaikuttaa siltä että yhteiskuntamme arvostaa luovia yksilöitä enemmän, jos heidän tuotoksensa nimetään taiteeksi. (Senderholm, 2005. s.19.)

On monia syitä, miksi kehitysvammaisten tekemä ammattitaide ei vielä ole löytänyt asemaansa. Yksi syy siihen on se, että siihen suhtaudutaan yhtä tietyllä epävarmuudella.

Ei oikein tiedetä, miten siihen tulisi suhtautua ja mitä tulisi ajatella. Heidän tekemäänsä taidetta ei vielä uskalleta katsoa täysin ennakkoluulottomasti. Tämä epävarmuus taas synnyttää ennakkoluuloja, joista kehitysvammaiset taiteilijat koettavat jatkuvasti pyristellä irti. (Sainio & Kantokorpi, 2006, 66-69.)

Kehitysvammaisten tekemää taidetta ei ole helppo tulkita. Kun taide ei noudata yleisiä sääntöjä, vaan ainoastaan omia lakejaan saavat taideteokset hyvin moninaisia ulottuvuuksia. Opetuksen ja ohjauksenkin myötä kehitysvammaisen taiteilija toimii kuitenkin vain omien sääntöjensä mukaan. Loppujenlopuksi heidän taiteensa ja maailmansa jää salaisuudeksi, johon me voimme päästä teosten kautta vain hetkeksi kurkistamaan. (Isomäki, 2008, 24.)

3.3 Kehitysvammaiset taiteen ammattilaisina

Osa kehitysvammaisista taiteilijoista on menestynyt urallaan hyvin eikä ole mitään syytä, miksi heitä ei voisi kutsua ammattitaiteilijoiksi. He maalaavat hyvin hienoja ja puhuttelevia töitä. He myös saavat töitään hyvin myytyä ja niitä on ollut esillä suurissa taidemuseoissa, kuten esimerkiksi nykytaiteen museo Kiasmassa.

Ammattitaiteilijan työnkuva on kuitenkin moninainen ja siihen kuuluu lukuisia muitakin tehtäviä kuin itse taiteen tekeminen. Taiteen ammattilaisen täytyy pitää näyttelyitä, niin omia kuin yhteisnäyttelyitäkin. Hänen täytyy aktiivisesti pitää yhteyttä muihin taiteen ammattilaisiin eli galleristeihin ja taiteeseen erikoistuneisiin toimittajiin saadakseen julkisuutta. Hänen täytyy pyrkiä pääsemään julkisuuteen taiteensa kanssa, jotta muun muassa eri lehdet haluaisivat kirjoittaa juttuja hänestä ja hänen taiteestaan. (Toim. Sainio, 2006, 66.)

Tässä tulee esille se, miten kehitysvammaisen taiteilija eroaa muista taiteilijoista. Hän tarvitsee erityistä apua selviytyäkseen näistä muista taiteilijantyönkuvaan kuuluvista tehtävistä. Kunhan heitä autetaan asianmukaisella tavalla taiteen esille saamisessa, näyttelyiden järjestämisessä ja töiden myynnissä, he yltävät taidemaailmassa aivan yhtä korkealle kuin muutkin ammattitaiteilijat. (Sainio & Kantokorpi, 2006, 69.) Henkilöillä, jotka auttavat kehitysvammaisia heidän taiteensa myynnissä tai näyttelyiden järjestämisessä on hyvin suuri vastuu siitä, miten he toimivat. Siksi olisikin erityisen tärkeää, että he toimisivat mahdollisimman rehellisesti ja avoimesti. (Itkonen, 2006, 40.)

Kehitysvammaisten taide on paljon löytäjiensä ja muiden sen parissa työskentelevien ihmisten varassa. Ilman hyviä ja asialleen omistautuneita opettajia ja ohjaajia kehitysvammaisten tekemä taide ei olisi noussut yleiseen tietoisuuteen. Tässä suhteessa se muistuttaa paljon outsider-taidetta, jonka tunnettavuus on paljolti keräilijöiden ja muiden asiantuntijoiden varassa. (Isomäki, 2008, 22.)

Ammattitaiteilijoiden oletetaan usein tekevän töitään tiettyjen, yleisten taiteen perussääntöjen mukaan. Näihin kuuluu muun muassa piirustuksen, sommittelun ja värienkäytön periaatteet sekä teoriat. Kehitysvammaiset taiteilijat eivät useinkaan tunne näitä taiteen perussääntöjä, eivätkä ole kovin kiinnostuneita niistä. He eivät juuri välitä siitä, miten näiden sääntöjen ja periaatteiden mukaan kuuluisi maalta tai piirtää "oikein". He ovat vapaita kaikista näistä säännöistä ja siten myös vapaita tekemään taidetta vain oman luovuutensa johdattamana. (Itkonen, 2008, 13.) Voisi sanoa, että kehitysvammaisten poikkeavuus ja heidän poikkeava tapansa tarkastella maailmaa on ainoastaan etu taidetta tehtäessä. Taidetta tehdessä kehitysvammaiset ovat osanneet valjastaa erilaisuutensa hedelmäksi. (Isomäki, 2008, 30-31.)

Piirustuksen, sommittelun ja värienkäytön periaatteiden ja teorioiden käyttämättömyys on ainut usein kehitysvammaisten taiteessa toistuva piirre. Kehitysvammaiset eivät kuitenkaan ole ainoita, jotka eivät käytä näitä sääntöjä teoksissaan. Sama tekotapa on tyypillistä myös muille outsider-taiteilijoille. Säännöistä piittaamattomia teoksia tekevät usein myös esimerkiksi mielenterveyskuntoutujat. (Rhodes, 2004, 134-133.)

Jotkut ammattitaiteilijat taas rikkovat näitä sääntöjä tahallaan, päästäkseen siten lähemmäs luovuuden alkulähdettä. Kehitysvammaiset taas ovat usein tietämättömiä tai eivät vain välitä näistä säännöistä. Tällöin taulut ovat usein maalattu erikoisesta kulmasta, esimerkiksi suoraan sivusta tai ylhäältä päin, joskus jopa kokonaan ilman syvyysvaikutelmaa. Teosten väriyhdistelmät ovat usein rohkeita ja yllättäviä (Itkonen, 2008, 14.)

3.4 Taiteilija vai kehitysvammainen taiteilija

Vaikka kehitysvammaiset taiteilijat eivät ole täysin yhtenäinen joukko, joka maalaisi samanlaisia tauluja samoista lähtökohdista, löytyy kuitenkin muutamia seikkoja, jotka

yhdistävät heitä kehitysvamman lisäksi. Kehitysvammaisia taiteilijoita yhdistää usein työskentelytapa ja muoto. Useimmiten he työskentelevät ryhmässä ohjaajan tai ryhmänvetäjän avustuksella. Useimmiten taiteen tekeminen myös vaatii joitakin erityisjärjestelyitä. Kehitysvammaiset ovat usein luonteeltaan hyvin sosiaalisia ja siksi ryhmässä oleminen sekä työskentely yleensä sopivat heille hyvin. (Kaitavuori, 2002, 25.) Suurinta osaa suomalaisia kehitysvammaisia taiteilijoita yhdistää myös ikä. He ovat pääosin nuoria. Tämä johtunee siitä, että vasta viime vuosina kehitysvammaiset ovat saaneet mahdollisuuden tehdä taidetta. Vanhemmilla kehitysvammaisilla ei ole ollut samoja mahdollisuuksia. (Hämäläinen, 2006, 20.)

Kehitysvammaisten taiteilijoiden työt selvästi erottuvat muiden taiteilijoiden töistä, mutta on äärimmäisen vaikea sanoa loppujen lopuksi, mitä nämä erottavat tekijät ovat. Kirsikodin kehitysvammaisten taidetoimintaa vuosia ohjannut taiteilija Ahti Isomäki sanookin että kehitysvammaisten taiteessa on jokin erityiselementti, jonka pystyy kyllä helposti huomaaman, mutta on vaikea analysoida, mistä tämä elementti johtuu tai mistä se koostuu. (Kaitavuori, 2002, 16-17.)

Ahti Isomäki luonnehtii ohjaamiensa Kirsikodin taiteilijoiden töiden erityislaatuisuutta "täysin selittämättömäksi omaperäisyydeksi". Hänen mukaansa näillä taiteilijoilla on tallella alle kouluikäisen hervoton luovuus, mutta kuitenkin sellainen tekniikka ja taito, jolla he pystyvät ilmaisemaan sitä aikuisen tavoin. (Kaitavuori, 2002, 16-17.) Tällä ainutlaatuisella yhdistelmällä Kirsikodin kehitysvammaiset taiteilijat ovat luoneet lukuisia ihmisiä lumonneita taideteoksia.

Kehitysvammaiset ovat taiteellaan ja kyvyillään näyttäneet mikä taiteessa ja luovuudessa pohjimmiltaan on tärkeintä. Teoriatieto ei ole tärkeintä taiteessa. Ei ole taiteen tekemisen este, jos ei muista jonkin värin nimeä. Tärkeintä on, miten tätä väriä osaa käyttää ja miltä saa sen näyttämään paperilla. (Mikkonen & Sainio 2002, 57.)

Parhaimman kuvan kehitysvammaisista taiteilijoista ja heidän teoksistaan saa, jos lähtee itse ennakkoluulottomasti tutustumaan heidän tekemäänsä taiteeseen. Parhaiten se onnistuu kiertämällä eri näyttelyissä tai lukemalla eri taidekirjoja, jotka esittelevät runsaiden kuvien avulla kattavasti kehitysvammaisten taidetta.

4. TAIDETOIMINNAN ERI MUODOT

4.1 Taide terapiana tai kuntoutuksen tukena

Taideterapia on syntynyt psykiatrisissa sairaaloissa jo ennen nykyaikaisia hoitomuotoja ja on ollut aikanaan yksi hallitsevista hoitomuodoista. Nykyajan psykiatrisissa sairaaloissa sillä ei kuitenkaan ole enää merkittävää asemaa. Nykyään sen käyttö on rajoittunut ainoastaan moderneja hoitomuotoja täydentäväksi keinoksi. (Lönnqvist, 2005, 152-153).

Taideterapian erottaa muusta taiteesta kommunikaatio yleisön kanssa. Taidetta tekevä taiteilija työstää teostaan yleisöä varten, kun taas terapiassa oleva henkilö työstää teoksiaan ainoastaan itseään, terapiaansa ja omaa parantumistaan varten.

Terapiatilanteessa ensisijainen tarkoitus ei siis ole edes taiteen tekeminen, vaan terapeuttisten kuvien ja hahmotelmien tekeminen nimenomaan itseään ja omaa parantumistaan, ei yleisöä varten (Senderholm, 2005, 20.)

Välillä on vaikea hahmottaa millaisesta luovasta toiminnasta on kyse. Milloin on kyse taiteen tekemisestä, milloin toiminta taas on taideterapiaa. Usein toimintaa ei voi suoraan sijoittaa kumpaankaan näistä osioista, vaan se kuuluu johonkin välimaastoon. Kaikella luovalla toiminnalla on aina jonkinasteinen terapeuttinen vaikutus tekijäänsä.

Taidetta voidaan käyttää muun terapian rinnalla tai yhtenä osana terapiaa. Taiteesta on paljon hyötyä muuta kuntoutusta tai terapiaa tukemassa. Kehitysvammaisten kanssa taide on paljon käytetty menetelmä. Sitä käytetään paitsi kuntouttavaa toimintaa tukemassa myös elämää ja sen perustarpeita tukemassa. Taide ja elämä pyrkivät molemmat vastaamaan samoihin elämän peruskysymyksiin siitä, millainen minä olen ja millainen maailmani on. Näiden kysymysten pohdinta on aika-ajoin hyödyllistä jokaiselle.

Taiteella on tärkeä rooli kehitysvammaisten kuntoutuksessa. Sitä käytetään paljon itseilmaisun- ja kommunikaation välineenä tai tukemassa ja vahvistamassa kommunikaatiota ympäröivään maailmaan. Monille kehitysvammaisille itseilmaisuus niin

sanotu in normaalein keinoin on vaikeaa ja tällöin taide on korvaamattomassa asemassa kehitysvammaisen elämässä. Taiteen avulla on myös helpompi käsitellä abstrakteja asioita. Sellaisia asioita, joita on vaikea ymmärtää tai jotka ovat kipeitä. Maailma on täynnä asioita, joita emme ymmärrä ja joihin emme osaa vastata. Taide auttaa jäsentämään tätä kaaosta ja auttaa siten myös ymmärtämään ympäröivää maailmaa.

Parhaimmillaan taidetoiminta myös tukee persoonallisuuden kehitystä ja vahvistaa taiteentekijän minäkuvaa. Kuntoutusta tukeva taidetoiminta pyrkii antamaan muodon henkilökohtaisille muistoille, aistihavainnoille sekä mielikuville. (Kauppinen, 2007, 10-11) Nämä seikat ovat erityisen tärkeitä minän ja persoonallisuudenkehitykselle.

Monet kehitysvammaiset paitsi tekevät taidetta ryhmässä niin myös asuvat ryhmässä, yhdessä muiden kehitysvammaisten kanssa. Tällöin taiteen luominen tässä samassa ryhmässä antaa erityisen paljon. Taiteen luomisprosessi ryhmässä on aivan omanlaisensa ryhmää vahvistava kokemus. Tällä tavoin toimimalla ryhmä kohtaa toisensa uudella tasolla. Taiteen avulla ihmisten kohtaaminen on luontevaa ja helppoa. Taiteen tekemisen avulla ryhmänkeskeinen kuunteleminen, kertominen ja kommunikointi on helpompaa. (Kauppinen, 2007, 73-75).

Taide on myös kehitysvammaisen ihmisten silta muuhun yhteiskuntaan. (Elovirta, 2007, 32). Kehitysvammaiset pystyvät kertomaan jotain omasta maailmastaan meille ainutlaatuisella tavalla taiteensa avulla. Kuuluminen yhteiskuntaan on jokaiselle yksilölle tärkeä asia.

Kehitysvammaisten tekemä taide antaa meille ainutlaatuisen tilaisuuden kurkistaa heidän maailmaansa. Erityisesti ne, joille puhuminen tai kirjoittaminen on hankalaa, hyötyvät taiteen antamasta kommunikaatiomuodosta. Taiteen avulla voi selittää monia sellaisia asioita, joita puhumalla ei pysty. (Isomäki, 2008, 40.)

4.2 Taideopetus

Viimevuosina kehitysvammaisten taideopetus on yleistynyt kovaa vauhtia. Nykyään on jo olemassa monia tahoja, jotka järjestävät kehitysvammaisille taideopetusta ja ohjausta. Taiteen merkitys myös kehitysvammaisten elämässä ymmärretään paremmin ja heissä oleva potentiaali taiteen luominen osataan hyödyntää entistä paremmin.

Kehitysvammaisille järjestettävä taideopetus voidaan jakaa kahteen osaan sen mukaan, mitä opetuksessa painotetaan ja mihin sillä tähdätään. Toiset oppilaitokset ja opettajat painottavat taidetta nimenomaan ammatillisesta näkökulmasta. Tällöin opiskelu tähtää selvästi ammattimaisen taiteen tekemiseen ja taiteilijan ammattiin. Toiset opettajat ja oppilaitokset taas hyödyntävät taidetta laajemmin opetuksessaan. He tähtäävät siihen, että taideopetuksen myötä kehitysvammaisten oppilaiden itseluottamus kasvaa ja arjisessa elämässä tarvittavat taidot vahvistuvat. Täten taide vaikuttaa koko elämänpiiriin. (Eiersbo, 2006, 36-37). Enemmistö taideopetuksesta tähtää yhä nykyäänkin enemmän harrastuneisuuteen. Taide on otettu osaksi päivätoimintaa tai muuta opetusta. Vähemmistönä ovat ne taideopetuksenmuodot, joissa tähdätään vakavasti otettavan ammattitaiteenluomiseen.

Monet työ- ja toimintakeskukset ovat ottaneet taidetoiminnan ainakin osaksi päivittäistä ohjaustoimintaansa. Lisäksi monet kansalaisopistot, erityisammattikoulut ja ammattimaiseen taiteeseen perehtyneet asumisyksiköt tarjoavat monille kehitysvammaisille mahdollisuuden taiteenopiskeluun. Uusia väyliä taiteen harrastamiselle avautuu kokoajan. (Itkonen, 2008, 16.)

Paljon kehitysvammaisia taideopiskelijoita ohjanneen Ahti Isomäen mukaan kehitysvammaisten taideopetus eroaa jonkin verran vammattomien taideopetuksesta. Kehitysvammaiset tarvitsevat usein enemmän ohjausta erilaisten välineiden käytössä sekä tekniikassa. Erityisen tärkeää on myös, että opettaja järjestää rauhallisen ja keskittyneen ilmapiirin oppilailleen. Tällöin myös kehitysvammaisen on helpompi keskittyä tiiviisti maalaukseensa. (Itkonen, 2008, 146.)

Ahti Isomäki myös uskoo, että kehitysvammainen taiteilija tarvitsee vammansa takia työpajan tai vastaavan työskentelymuodon, sen sijaan että he voisivat tehdä taidetta yksin ateljeessaan. Tämä mahdollistaa paremmin keskittymisen taiteeseen. Ryhmässä tekeminenhän ei kuitenkaan missään nimessä vähennä siellä syntyneiden töiden arvoa, sillä ryhmässä jokainen tekee itsenäisesti omaa työnsä juuri välittämättä siitä, mitä muut tekevät. (Itkonen, 2008, 148.)

Tästä on osoituksena se, että useiden lupaavien kehitysvammaisten taiteilijoiden alkujen taiteen tekeminen tyrehtyy heidän lopetettuaan ryhmämuotoinen taideopetus. Tämä on

erilaisten leirien ja muiden taidekurssien varjopuoli. (Itkonen, 2008, 149.) Siksi pä taiteen tuominen osaksi mahdollisimman monen asumisyksikön päivä- tai työtoimintakeskuksen arkea, edes jossain muodossa, on tärkeä tehtävä tulevaisuudessa sosiaalialan ammattilaisille.

Kehitysvammaisten oppiminen on aivan omanlaisensa prosessi. Kunnon välineet ja hyvä opettaja ovat toki tärkeitä elementtejä onnistuneessa taideopetuksessa, mutta tärkeintä on ymmärtää ja käsitellä jokaista kehitysvammaista omana itsenään. Jokainen on oma yksilönsä, jolla on omat, persoonalliset tunteensa ja ajatuksensa. Taide syntyy vapaudesta ilmaista niitä. (Puhakka, 15, 2002.)

4.3 Työntekijän rooli taidetoiminnan eri muodoissa

Luovat terapeutitiset menetelmät, taide ja kulttuuri monissa erimuodoissaan ovat nykyajan sosiaalialan ammattilaiselle yksi työkalu muiden joukossa. Erityisesti nämä ovat välineitä, joiden avulla on helppo sekä luonteva lähestyä ihmistä ja vaikeita sekä kipeitä ongelmia.

Se millä tavoin uudet luovat menetelmän ottaa työhönsä mukaan, on tietenkin kiinni jokaisesta työntekijästä itsestään. Sosiaalialantöytä tehdään aina omalla persoonalla ja täten jokaisen on valittava itse itselleen parhaiten sopivat menetelmät työntekoon. Valmista työkalupakkia ei ole kenelläkään ojennettavissa, vaan jokaisen tulee se itse rakentaa (Lappalainen, 2004, 14-15.) Taidetyömuotona ei varmasti sovi jokaiselle työntekijälle, eikä sitä tulisi kenenkään ottaa väkisin käyttöön. Taidetta työmuotona kannattaa kyllä aina kokeilla, mutta luovaa toimintaa ei väkijakolla saa aikaiseksi. Taide ja luovuus vaativat oman vapaanilmapiirinsä, jotta ne pääsevät kukoistamaan.

Taiteen ottaminen uudeksi työmuodoksi vaatii paljon työntekijältä sekä myös ryhmältä, jonka kanssa työskennellään. Ilman työntekijän henkilökohtaista innostusta taidetta kohtaan ei voi tätä innostusta syntyä myöskään ryhmässä. Pääasiassa kehitysvammaatyössä taidetta harjoitetaan erilaisissa työ- ja päivätoimintakeskuksissa sekä muissa iltaisin kokoontuvissa taideryhmissä. Kehitysvamma-alan uudet tavoitteet pyrkivät järjestämään taiteen kaikkien ulottuville.

Opettajan tai ohjaajan merkityksestä kehitysvammaisten kuvataidetoiminnassa puhutaan hyvin paljon. Opettajan tai ohjaajan rooli kehitysvammaisten taiteessa onkin monitahoinen aihe. Paljon pohditaan, missä määrin opettaja vaikuttaa siihen millaisia tauluja hänen kehitysvammaiset oppilaansa saavat aikaan. Taidetoiminnan ohjaajan perustehtävä on ohjata ja auttaa luovassa prosessissa. Ohjaajan täytyy pitää ryhmänsä järjestyksessä. On tärkeää, että ohjaaja myös kannustaa keskustelemaan ja sitä kautta päädytään yhteisiin ratkaisuihin. (Mikkonen & Sainio, 2002, 55.)

Kehitysvammaisten taidetoiminnan ohjaajan tulisi olla taiteilija, sillä muuten hän ei pysty tarjoamaan oppilailleen ammattimaista opetusta. Taidetoiminnanohjaajan pitää pystyä tarjoamaan oppilailleen asianmukaista tietoa ammattimaisista välineistä ja väreistä sekä opastamaan niiden käytössä. Ohjaajan tulee myös tarjota oppilailleen virikkeitä, joiden kautta syntyy uusia teemoja taiteeseen. (Mikkonen & Sainio, 2002 56-58.)

Kuten kaikessa opetuksessa myös taideopetuksessa opettajalla on valtaa oppilaisiinsa. Opettajalla on samalla myös suuri vastuu vallankäytöstään. Väärällä ja vahingollisella vallankäytöllä opettaja voisi esimerkiksi latistaa oppilaidensa taiteellista ilmaisua. (Isomäki, 2006, 8.)

Opettajalta vaaditaan paljon, jotta kuvataidetoiminta olisi onnistunutta. On ensiarvoisen tärkeää, että opettaja ja oppilas pystyvät muodostamaan luottamuksellisen siteen toisiinsa. Sellaista ei luoda kehitysvammaisen kanssa hetkessä eikä hätiköiden. Lisäksi opettajan pitää pystyä innostamaan oppilaitaan, jotta he jaksavat keskittyä luovaan prosessiinsa. (Itkonen, 2006, 43.) Kun opettaja on pystynyt luomaan hyvän, luottamuksellisen suhteen oppilaisiinsa, pystyy hän kommentoimaan töitä hyvinkin suoraan ja arvostelemaan taiteellista prosessia. Hyvä asialleen omistautunut opettaja myös riemastuu ja haltioituu oppilaittensa töistä. (Mikkonen & Sainio, 2002, 58.)

Ohjaajan tai opettajan merkitys korostuu suuresti silloin, kun hänen kehitysvammaiset oppilaansa vievät töitään esille näyttelyihin. Näyttelyillä on suuri merkitys taiteilijalle, kehitysvammaiselle taiteilijalle ne luovat lisäksi mahdollisuuden nostaa itsetuntoa ja itseluottamusta. Kehitysvammainen taiteilija tarvitsee kuitenkin paljon apua näyttelyn järjestämisessä. Yleensä taidetoiminnan ohjaaja on se henkilö joka valitsee työt, jotka näyttelyyn laitetaan esille. Katsojalle tulisikin näyttelyn yhteydessä kertoa selkeästi,

kuka työt on valinnut ja millaiset ovat olleet hänen valintaperusteensa. Ohjaajalla on valtaa myös valita kehitysvammaisen taiteilijan puolesta millaisissa tilaisuuksissa hän esiintyy ja miten paljon. Taitava ohjaaja osaa kuunnella oppilaitaan ja valita heidän ja heidän taiteensa kannalta parhaat vaihtoehdot. Tämä vaatii kuitenkin toisen ihmisen perinpohjaista tuntemista sekä molemminpuolista luottamusta. (Itkonen, 2006, 43-46.)

Kehitysvammaisten opettaminen ei ole helppoa ja eroaa huomattavasti muusta taideopettamisesta. Kokenut kehitysvammaisten taideohjaaja Ahti Isomäki kertoo, että vasta kahden intensiivisen työskentelyvuoden jälkeen hän todella pääsi jyvälle näistä opettamisen erityispiirteistä. Lopulta hän oivalsi kehitysvammaisten taiteilijoiden erityispiirteet ja sanoo nyt ohjaamisen perustehtäväksi eheän kokonaisuuden saavuttamisen yhdessä oppilaan kanssa. (Kaitavuori, 2002, 19-20.)

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen toteutusympäristö

Kehitysvammaisten taidetoimintaa on tutkittu melko niukasti, vaikka aihe on ollut runsaasti esillä viimevuosien aikana. Teokset, jotka kehitysvammaisten taidetoiminnasta on tehty, ovat usein taideryhmien vetäjien tai taidekriitikoiden kirjoittamia. He ovat hyvin omistautuneita asialleen ja hyvin asiantuntevia. Jäin kuitenkin kaipaamaan kehitysvammaisten omaa ääntä, heidän omaa mielipidettään ja omia näkemyksiään taidetoiminnasta. Lähdin hakemaan sellaista tutkimusaineistoa, joka kertoisi kehitysvammaisten omalla äänellä taidetoiminnasta ja sen monista eri puolista. Löysin aineistonkeruupaikakseni Kiiminkijoen opiston järjestämän taidepiirin Oululaisessa Iris-kodissa.

Kiiminkijoen opisto on vuodesta 1963 asti toiminut kansalaisopisto. Sen toiminta-ajatuksena on luoda kaikille mahdollisuus oppimiseen ja elämyksiin koko elämän ajan. Opiston toiminta perustuu sen keskeisiin arvoihin, joita ovat muun muassa tasa-arvo, laaja-alaisuus, kulttuurimyönteisyys sekä yhteisöllisyys. Pääasiallisena toiminta-alueena ovat Haukipudas sekä Kiiminki. Opiston ylläpitäjä toimii Kiiminkijoen opisto Oy, jonka osakkaina ovat muun muassa edellä mainitut kunnat sekä Oulun kaupunki.

Kiiminkijoen opisto on tarttunut rohkeasti haasteeseen ja pyrkii arvojaan noudattaen tarjoamaan taidetta tasa-arvoisesti kaikille. Selkeä osoitus tästä on se, että jo useamman vuodenajan Kiiminkijoen opisto on tarjonnut kehitysvammaisille suunnattua kuvataideopetusta. Kursseja järjestetään yhteensä seitsemälle Oululaiselle kehitysvammaisten asumisyksikölle. Kurssien vetäjä Hannele Salmi kiertää viikoittain jokaisen asumisyksikön tiloissa vetämässä puolentoistatunnin mittaisen taidepiirin.

Taidepiirit ovat saaneet suuren suosion niin asukkaiden kuin henkilökunnankin keskuudessa. Säännöllisiä kävijöitä taidepiireillä on yhteensä jo viisikymmentä ja taidepiiristä ollaan harvoin poissa, mikä osaltaan kertoo niiden suosiosta. Myös Iris-Kodissa, jonka toimintaan pääsin tutustumaan, taidepiiri oli hyvin suosittu harrastus.

Sitä odotettiin aina perjantaisin heti aamusta alkaen ja lomaviikkoja harmiteltiin useaan otteeseen.

Kiiminkijoen opisto ja kurssien vetäjä Hannele Salmi ovat luoneet poikkeuksellisen kurssin. Kehitysvammaisten taideopetus ja -harrastus ovat usein tiettyjen siihen erikoistuneiden ja eriytyneiden ammattilaisten ja tahojen järjestämiä. Taiteenopiskelun sekä -harrastamisen tulisi kuitenkin olla kaikkien saatavilla ja kansalaisopiston järjestämä kurssi on tähän erinomainen väylä.

Hannele Salmi on ratkaissut myös toisen esteen, joka on usein kehitysvammaisten taiteenharrastamisen sekä -opiskelun esteenä. Kehitysvammaisten on usein vaikea päästä itsenäisesti liikkumaan kurssipaikkoihin. Toisin kuin muissa kansalaisopiston kursseissa taidepiireissä opettaja tulee oppilaidensa luokse. Kurssit nimittäin järjestetään kehitysvammaisten asumisyksikköjen tiloissa. Tämä yksinkertainen järjestely mahdollistaa kaikkien osallistumisen kurssille. Järjestelyn ovat kokeneet erityisen toimivaksi myös asumisyksiköiden henkilökunta. Muuten taidepiiriläiset ovat aivan tavallisia kansalaisopiston oppilaita. He maksavat saman kurssimaksun ja saavat lukuvuoden loputtua todistuksen käydystään kurssista, vain kokoontumispaikka on järjestetty erilailla kuin muilla.

Kansalaisopiston ja kehitysvammapalveluiden harvinainen yhteistyö tuo taiteen lähelle myös kehitysvammaisia. Näin on onnistuttu luomaan taiteelle ja kulttuurille esteetön, helposti saavutettava ympäristö. Hyvä saavutettavuus tuo kulttuurin kaikkien ulottuville. Jotta tähän päästään on poistettava esteet liikkumisen, näkemisen, kuulemisen sekä ymmärtämisen tieltä. (Rajala, 2006, 13.)

Sain kerätä arvokasta ensikädentietoa yhdestä Kiiminkijoen opiston kurssista. Iris-koti on yksi niistä seitsemästä asumisyksiköstä, joissa Hannele Salmi kiertää opettamassa taidetta. Taidepiiri oli osa Oululaisen Iris-koti Ky:n erittäin virikkeellistä ja monipuolista päivätoimintaa.

Iris-koti on pieni yksityinen yritys joka tarjoaa laadukkaita asumis- ja päivätoimintapalveluita kehitysvammaisille asukkaalleen. Iris-kodin toiminta-ajatukseen ja periaatteisiin kuuluu omatoimisuuteen sekä aktiivisuuteen kannustaminen arkielämässä. Periaatteiden mukaan erilaiset harrastukset ja vapaa-ajantoiminta sekä

itsensä luovateuttaminen ovat jokaisen ihmisen perusoikeus. Iris-kodin henkilökunnan yksi tärkeimmistä työtehtävistä onkin asukkaiden kannustaminen ja tukeminen kaikkeen tällaiseen toimintaan.

Iris-kodin asukkaat ovat hyvin eri-ikäisiä sekä hyvin eritasoisia. He osallistuvat kaikki taidepiirin toimintaan, kuten myös kaikkeen muuhunkin viriketoimintaan, omien kykyjensä mukaan. Osa heistä on asunut Iris-kodissa jo melkein kymmenen vuotta, osa taas on muuttanut vuoden sisällä. Kaikki tuntuvat viihtyvät erittäin hyvin Iriskodissa ja kutsuvat sitä mielellään kodikseen. Heistä on muodostunut oikein hyvä ja tiivis ryhmä, jota taiteen tekeminen yhdessä lujittaa vielä entisestään.

Taidepiirit kokoontuvat kerran viikossa niissä tiloissa, jotka kullakin asumisyksiköllä on sille tarjota. Iris-kodin taidepiirillä on hienot kokoontumistilat taloyhtiön kerhotiloissa. Tilat ovat avarat ja valoisat. Pöytätilaa on riittävästi, niin että jokainen saa oman sopen. Tilat ovat juuri sopivat taiteen tekemistä varten.

Taidepiirin toiminta-ajatus on, että jokaisella on oikeus tehdä taidetta, olla luova ja ennen kaikkea nauttia siitä. Jokainen siis osallistuu omien kykyjensä mukaan taiteen tekoon. Taidepiirin toiminnassa täytyy ottaa huomioon, että kyseessä on erityisryhmä. Osallistujat ovat kaikki eri tavoin kehitysvammaisia ja myös hyvin eri-ikäisiä. Ikähaitari on hyvin laaja: 19 -vuotiaasta aina 70 -vuotiaiseen. Ryhmä on siis hyvin monimuotoinen.

Taidepiiriläisillä on käytössään ammattimaiset taiteentekovälineet. He pääsevät kokeilemaan monia eri materiaaleja sekä tekniikoita. Kansalaisopiston toiminta mahdollistaa hienosti sen, että kurssimaksua vastaan oppilaat saavat käyttää kaikkia mahdollisia välineitä, joita kansalaisopistolla on käytössään. Myös ammattitaitoinen opettaja mahdollistaa ohjauksellaan tämän.

5.2 Tutkimuksen toteutus, tutkimusmenetelmät

Käytin tutkimukseni tiedonkeruussa kahta tutkimusmenetelmää. Suurimman osan materiaalistani keräsin havainnoimalla Iris-kodin taidepiiriin toimintaa yhteensä yhdeksän kerran ajan. Täydensin aineistoa haastattelemalla taidepiirin vetäjää Hannele Salmea sekä muutamia taidepiiriin osallistujia.

Mennessäni ensimmäistä kertaa taidepiirinkokoontumiseen en ollut vielä valinnut tarkasti menetelmiä, joilla keräisin aineistoni. Mielessäni oli kirkkaana kysymykset, joihin haluaisin saada vastaukset, mutta menetelmät olivat auki. Tarkkailtuani ensimmäisen kerran ajan päädyin siihen, että havainnointi olisi paras menetelmä tiedonkeruuta varten. Valitsin havainnoinnin päätutkimusmenetelmäksi, koska katsoin sen olevan paras menetelmä moninaisen taidepiirin tutkimiseen. Taidepiiri on monimuotoinen niin kävijöidensä kuin taiteellisen sisällönkin kannalta. Halusin ehdottomasti saada kaikki nämä eri piirteet mukaan tutkimukseeni. Erityisesti halusin varmistaa, että myös kaikkein hiljaisimpien ja vaikeimmin vammaisten taidepiiriläisten ääni tulisi kuuluviin. Havainnointi antaa monipuolista tietoa ja mahdollistaa samalla lukuisten yksityiskohtien huomioonottamisen (Grönfors, 2010, 158.)

Havainnointia käytetään tutkimusmetodina erityisesti silloin, kun tutkittavasta ilmiöstä tiedetään etukäteen hyvin vähän. Tällöin on myös hyvin hankalaa muodostaa kysymyksiä esimerkiksi haastattelua varten. Havainnointi myös kytkee muita metodeja paremmin sillä saadun tiedon kontekstiinsa. Täten asiat nähdään oikeissa yhteyksissä. (Grönfors, 2010, 157.) Kehitysvammaisten taidetoiminnasta on vielä melko vähän tietoa, joten tarkkoja kysymyksiä olisi ollut vaikea muodostaa heti. Tämä olisi myös saattanut rajata liikaa havainnointia ja jättää joitakin yllättäen eteen tulevia seikkoja tutkimushavaintojen ulkopuolelle. Nyt haastattelukysymyksiksi nousi havainnoin pohjalta sellaisia aiheita, joiden uskon olevan kehitysvammaisille itselleen tärkeitä.

Havainnoinnissa täytyy aina ottaa huomioon tutkijan rooli havainnointiympäristössä. Tutkijan roolin mukaan havainnointi on joko piilohavainnointia tai osallistuvaa havainnointia, tai jotain siltä väliltä. (Grönfors, 2010, 159.) Omaksi rooliksi muodostui selvästi osallistuva havainnoitsija. Grönfors arvioi, että on parasta antaa tutkittavien itse määritellä millaiseksi tutkijan rooli havainnointitilanteessa muotoutuu. Tällöin voidaan minimoida tutkijan käyttäytymisen aiheuttamat muutokset tutkittavissa. (Grönfors, 2010, 161.) Oma roolini muodostui hyvin luontevasti osallistuvaksi havainnoitsijaksi jo aikaisemmin harjoittelussa saamani roolin pohjalta. Oli alusta alkaen hyvin luonnollista, että toimin avustajana taidepiirin aikana jakaen värejä sekä papereita ja auttaen aina ongelmatilanteen kohdatessa. Näin taidepiiriläiset jatkoivat hyvin luonnollisesti taiteen tekoaan toimien samoin kuin aikaisemminkin.

Toivoin kuitenkin alusta asti pääseväni käyttämään myös haastattelua tutkimusmetodinani. Muodostin haastattelukysymyksiäni havainnoinnin pohjalta nousseiden aiheiden pohjalta. Näin täydensin havainnoimalla saamaani materiaalia haastatteluilla saaduilla tarkemmilla tiedoilla.

Kahden menetelmän yhdistämisen soveltui mielestäni tähän erittäin hyvin. Havainnoinnin ansiosta sain sekä kattavan että laajan kuvan taidepiirin toiminnasta ja haastattelujen avulla taas yksityiskohtaista tietoa esille nousseista aiheista niin taidepiiriläisten kuin vetäjänkin näkökulmasta.

6. HAVAINNOINTI IIRIS-KODIN TAIDEPIIRISSÄ

6.1 Paperimassaveistoksia

Ensimmäinen työ, jonka tekemistä sain olla havainnoimassa, tehtiin paperimassasta. Käytimme materiaalina tavallista sanomalehtisilpusta ja liisteristä sekoitettua paperimassaa sekä lasipurkkeja. Materiaaleja sai käyttää luovasti ja muovailla teoksesta mieleisensä. Osa ryhmäläisistä teki veistoksia, kun taas osa taas koristeli massalla purkin säilytystä varten esim. kynätelineeksi.

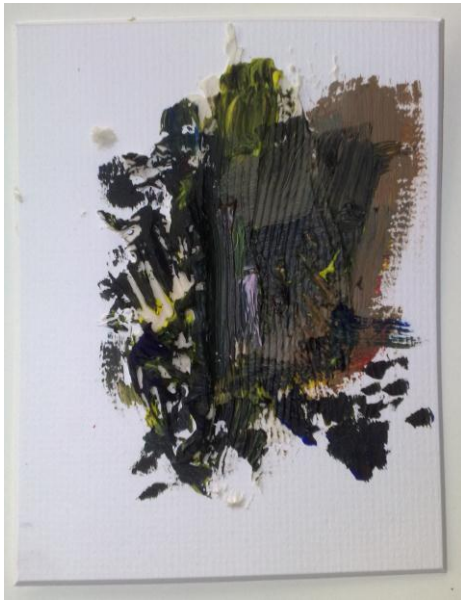

Massalla tekeminen sopi hyvin myös sellaisille, joilla käsien näppäryys ei ollut erityisen hyvä. Sorminivelien liikkumattomuuskaan ei juuri vaikuttanut teoksen muovailuun, vaan siihen oli helppo tarttua ja painaa kiinni monin eri tavoin. Erityisesti viimeistelyvaiheessa oli kuitenkin hyvä auttaa pitämällä teoksesta kiinni ja käännellä sitä niihin kulmiin, joihin taiteilija halusi. Veistoksen tekemisen valitsivat myös ne, joilla mielikuvitus ja luovuus lähtivät heti lentämään. Työ erosi tavanomaisesta siksi, että sitä jatkettiin seuraavalla kerralla. Massan kuivuttua työt nimittäin vielä viimeisteltiin maalaamalla ja koristeltiin muutoinkin oman mielen mukaan.

Osaporukasta ei jäänyt kuuntelemaan ohjeita ja neuvoja, vaan alkoi heti muovata mieleistään teosta. Ohjeet kuultuaan loputkin alkoivat muotoilla teostaan. Kaikilla ei todellakaan ollut valmista visiota mielessään, kun he alkoivat muovata teostaan, vaan heillä oli rohkeus vain alkaa muovaamaan ja kokeilemaan, mitä saisivat aikaan. Jos tulos ei miellyttänyt, massan saattoi ottaa pois ja aloittaa vaikka koko työn alusta. Taidepiirin ilmapiiri oli hyvin salliva. Kenelläkään ei vaikuttanut olevan minkäänlaisia suorituspaineita, vaan kaikki muovasivat teoksiaan rohkeasti. Tässä ilmapiirissä uskalsi helposti toteuttaa hullutkin ideat ja jos ne osoittautuivat huonoiksi, niin aloittamaan alusta. Kukaan ei pelännyt epäonnistumista tai nolostellut omia aikaansaannoksiansa millään tavalla, olivat ne sitten omasta mielestä onnistuneita tai eivät.

Joillekin kosteaan, kylmään ja hieman limaiseen massaan koskeminen oli hyvin vaikeaa. He ottivat massaa vain muutamien sormien väliin ja pyyhkivät käsiään jatkuvasti puhtaaksi. Kukaan ei kuitenkaan valittanut massaansa koskemisesta, vaan tekivät urheasti veistoksen loppuun. Näin taiteen tekemiseen yhdistyi huomaamatta ja luontevasti myös aivan muiden taitojen opettelua. Taidepiiri oli sen verran mieluinen harrastus, ettei kukaan halunnut pilata siellä oloaikkaa valittamalla turhasta. Näin ollen sain kohdata yllättäen melkoista urheutta, joissakin seikoissa joiden ajattelin etukäteen olevan madottomia jollekulle henkilölle. Aina kaikissa vaikeiden taitojen opettelussa ei ylletty sen korkeammalle taidepiirissä kuin mihin kyseinen henkilö oli aikaisemmin muualla yltänyt, mutta yritystä löytyi välillä monin kerroin enemmän.

Samalla kertaa teimme myös pienet maalaukset. Levitimme maalauspastaa pienille maalauspohjille. Apuna käytimme muovisia haarukoita sekä veitsiä. Niillä sai monin eri tavoin muodostetta pastasta erilaisia mielenkiintoisia kuvioita. Jätimme myös nämä työt kuivamaan ja maalasimme ne seuraavalla kerralla.

Pastaa oli hyvä annostella pienissä erissä jokaisen maalaus pohjalle, sillä kerholaiset levittivät pastaa hyvin eri tahtia maalaus pohjilleen. Kaikki saivat hyviä, mielenkiintoisia kolmiulotteisia pintoja. Maalaaminen eri sävyillä elävöitti töitä entisestään. Vaikka teokset olivat kooltaan melko pieniä, vei niiden maalaaminen aikaa. Kolmiulotteisten pintojen huolellinen maalaaminen vaati tarkkuutta ja pienen pensselin.

Molemmat työt maalattiin seuraavalla kerralla akryyliväreillä. Monet innostuivat sekoittamaan eri sävyjä keskenään monilla eri tavoilla ja saivat aikaan uusia, ihania värisävyjä. Pohjamaalin kuivuttua oli halutessaan mahdollista koristella töitä vielä kulta- sekä hopeamaalilla, jotka kruunasivat niin taulut kuin veistoksetkin.

Heti alusta alkaen minulle kävi hyvin selväksi, miten tärkeä taidepiiri oli kaikille osallistujille. Taidepiiriä odotettiin innolla ja kaikki menivät sinne hyvin mielellään. Osalle taidepiiri oli mieluinen harrastus, joka mukavasti rikkoi arjen rutiineja. Eräs taidepiiriläinen sanoi hieman varoen, että on mukava olla hetken taiteilija, mutta nauroi heti päälle. Suoraan kysyessäni kukaan ei sanonut pitävänsä itsenään varsinaisesti taiteilijana, mutta taidetta on silti hauska tehdä! Minulle jäi selvästi tunne, että muidenkin olisi tehnyt mieli sanoa olevansa taiteilija, sen pienen hetken aikaa viikosta kun taidepiiri kokoontui, muttei kuitenkaan rohjennut sanoa niin. Osalle taas ajatus siitä, kuka on taiteilija ja kuka ei, oli hyvin vieras. He eivät olleet koskaan pohtineet sitä, eivätkä myöskään kokeneet sen pohtimista millään tavalla merkitykselliseksi oman taideharrastuksen kannalta.

Taidepiirin aikana oli selvästi helppo irtautua omasta arkiminästä ja olla hetken aikaa jotain muuta. Tämän kautta taidepiiri antoi useimmille mahdollisuuden keskittyä ja

rauhottua hetkeksi. Sitähän taiteen tekeminen antaa meille kaikille; pakopaikan arjen murheista ja paineista. Tämän seikan aisti selvästi taidepiirin ilmapiiristä, hetken kestävän rauhan ja tyyneyden ilmapiiriin.

6.2 Grafiikkavedokset

Yksi mielenkiintoisempia ja monivaiheisimpia töitä, joita sain olla mukana tekemässä, olivat grafiikkavedokset. Jokainen sai aluksi luonnostella haluamansa kuvion lyijykynällä valkoiselle paperille. Neuvoksi annettiin vain, että kuvion kannattaisi olla mahdollisimman yksinkertainen. Oli syytä antaa neuvoja siitä, millaisen kuvion saisi parhaiten onnistumaan tällä tekniikalla, sillä liian monimutkaisesta kuviosta olisi syntynyt pelkkää suttua, varsinkin kun tekniikkaa käytti ensimmäistä kertaa.

Tämän jälkeen luonnospaperit teipattiin kiinni valkoisiin, styroksisikin alustoihin. Luonnoksen kuva jäljennettiin paperista styroksialustaan kovakärkisellä kynällä kovasti painamalla. Lopputuloksena oli styrokseen painunut luonnoksen kuvio. Seuraavaksi jokainen sai valita mieleisensä maalin- tai maalien värin. Kuten yleensäkin, myös nyt maalit olivat laadukkaita ja eri värejä sekä sävyjä oli valittavissa runsaasti. Maalia pursotettiin muoviselle alustalle, josta sitä levitettiin telaan. Osa ryhmäläisistä halusi kahta tai useampaa sävyä työhönsä ja ne pursotettiin kaikki samalle levyille, joko päällekkäin tai vierekkäin taiteilijan tahdon mukaan. Pienetkin valinnat muuttivat lopputulosta hyvin paljon.

Maalia tai maaleja levitettiin telalla laatan päälle huolellisesti. Tämän jälkeen painettiin laatan päälle paperi ja sitä taputeltiin joka puolelta, jotta maali varmasti tarttuisi jokaiseen kohtaan. Paperi nostettiin varovasti pois työn päältä ja siihen oli painunut kauttaaltaan maalia, josta erottui valkoisina alueina alussa luonnosteltu kuvio.

Näitä vedoksia oli mahdollista tehdä samalla laattalla vaikka kuinka monta. Siksi tämä olikin mielestäni hyvä työ taidepiiriin. Alkuun opastamisen jälkeen osa osasi jatkaa työtä hyvin itsenäisesti ja loputkin viimeistään ensimmäisen vedoksen tehtyään. Useampien vedoksien tekeminen melko vaivattomasti auttoi muokkaamaan lopputulosta haluttuun suuntaan. Väriä saattoi laittaa lisää tai vähentää, sävyä muuttaa tai lisätä useampaa väriä. Työn avulla oppi paljon väreistä ja niiden sekoittamisesta sekä myös sinnikkyydestä.

Töiden kuivuttua Hannele Salmi kehysti jokaiselle muutaman vedoksen pahvisilla kehyksillä. Kehykset tekivät töistä todella taideteoksia. Kehyksillä oli selvästi tekijöille suuri merkitys, sillä samalla kun ne tekivät heidän töistään todellisia taideteoksia, ne myös tekivät heistä todellisia taiteilijoita. Näitä kehystettyjä töitä monet antoivat lahjaksi perheelleen tai ystävilleen.

Grafiikkatyö oli monivaiheinen ja alussa melko vaativa työ. Jokaisen vaiheen ohjetta oli kuunneltava tarkasti, jotta saisi lopputuloksesta onnistuneen ja siistin. Olin yllättynyt siitä, miten hyvin kaikki kuuntelivat ohjeita ja seurasivat neuvoja. Taide synnytti heissä sellaisen mielenkiinnon, joka sai heidät hetkeksi keskittymään paremmin ja ylittämään itsensä monella eri tasolla. Jo näin alkuvaiheessa sain huomata, kuinka taiteen tekeminen antoi heille valtavasti muutakin kuin mahdollisuuden kehittää omia luovia kykyjään. Taidepiiriläiset hiljentyivät valitsemaan väräjä ja toistivat työvaiheet juuri neuvotussa järjestyksessä hyvin keskittyneinä. Epäonnistumisiakin tuli, töistä ei tullut heti taiteilijan haluaman kaltaisia, mutta kaikki jakoivat yrittää, kunnes saivat aikaiseksi halutunkaltaisen lopputuloksen. Yhtä uutteraa sinnikkyyttä ja yritteliäisyyttä en nähnyt samojen henkilöiden käyttävän silloin, kun arjessa tuli eteen pulmia. Taide sai heidät melkein huomaamatta ylittämään itsensä monin eri tavoin.

Pyysin taidepiiriläisiä pohtimaan yhdessä hyvän ohjaajan ominaisuuksia. Asia osoittautui melko vaikeaksi pohdittavaksi. Osaksi tämä varmasti johtui siitä että kukaan ei halunnut millään tavalla loukata ohjaajia, joiden kanssa he olivat tekemisissä joka päivä ja joista he myös ovat riippuvaisia hyvin monessa arjen eri asiassa. Kehitysvammaisen ja ohjaajan suhde on hyvin monimuotoinen ja monimutkainen.

Tärkeimmiksi taidepiiriohjaajan ominaisuuksiksi taidepiiriläisten mielestä nousi kärsivällisyys, jonkinlainen levollisuus tai rauhallisuus, sekä se, että ohjaajalla on aikaa eikä hänellä ole kiire tehdä mitään muuta. Keskustelu kääntyi hetkeksi myös miettimään hieman muiden ohjaajien ja taidepiirin ohjaajien ominaisuuksia ja eroksi nousi taidepiirin ohjaajan keskittyneisyys sekä aika. Omasta kokemuksesta voisin sanoa, että taidepiiri mahdollistaa ohjaajalle uudella tavalla ajan ja huomion kohdistamiseen vain asukkaisiin ja taiteeseen, kun se muulloin täytyy pakosta jakaa myös arjen rutiineihin ja

muihin töihin. Taidepiiriin osallistuminen voisikin tehdä hyvää jokaisella ohjaajalle ainakin silloin tällöin.

Taidepiirissä tehtiin töitä aina ennalta annettujen aiheiden ja ohjeiden mukaan. Minua kiinnosti kovasti olisivatko jotkut taidepiiriläiset halunneet tehdä taidetta mieluummin "omista" aiheistaan. Kysymys osoittautui melko vaikeaksi. En saanut aluksi vastausta kysymykseni ollenkaan tai sitten vastaukset eivät tuntuneet liittyvän aiheeseen ollenkaan. Juttelin aiheesta muutaman taidepiiriläisen kanssa useamman kerran ja lopulta oivalsin, miksi en tuntunut saavan järkevää vastausta kysymykseeni.

Taidepiiriläiset näkivät nimittäin kokoasian hyvin eritavalla kuin minä tässä vaiheessa havainnointiani. Heidän näkökulmastaan katsottuna kysymykseni oli täysin järjetön. He eivät nimittäin kokeneet tekevänsä valmiiden aiheiden ja ohjeiden mukaisia töitä, vaan kokivat tekevänä juuri sellaista taidetta kuin itse halusivat, vain annettua aihetta pohjana käyttäen. Annetusta aiheesta syntyikin joka kerta niin erilaisia töitä, että aiheen sijaan olisi voinut puhua yhteisestä teemasta.

6.3 Oma mieluisa paikka

Taidepiirissä käytettiin monia erilaisia tekniikoita sekä materiaaleja, mutta välillä maalasimme myös perinteisillä vesiväreillä. Vesivärit soveltuivat hyvin monenlaisiin maalauksiin ja niillä voi tietenkin maalata lukemattomia eri aiheita, vain mielikuvitus on rajana.

Taidepiirissä maalattiin muutamia aiheita vesiväreillä. Mielestäni mielenkiintoisin ja samalla myös haastavin ohjattava oli työ, joka kulki työnimellä "oma mieluisa paikka". Kaikkia taidepiiriläisiä kehoitettiin miettimään jotain heille hyvin mieluisaa ja rakasta paikkaa. Tämä saattoi sijaita menneisyydessä, nykyisyydessä, tulevaisuudessa tai vaikkapa omassa mielikuvituksessa.

Tehtävä saattaa kuulostaa helpolta, mutta muodostui joidenkin kohdalla hyvin vaikeaksi. Osa kerholaisista oli kiertänyt koko elämänsä erilaisissa laitoksissa, eikä heillä ollut mielikuvaa esimerkiksi varsinaisesta omasta kodista. Tätä maalausta tehdessä tärkeintä ei kuitenkaan ollut itse lopputulos, vaan maalaamis- ja ajatusprosessi.

Erityisen haastavaa ja samalla mielenkiintoisinta oli seurata ja auttaa niiden luomisprosessia, jotka eivät puheella juuri kommunikoineet. Ryhmään kuului muutama henkilö, joilla oli havaittavissa selviä autistisia piirteitä ja he elivät tiukasti omassa suljetussa maailmassaan. Kommunikointi heidän kanssaan oli vaikeaa, sillä jos he vastasivat suullisiin kysymyksiin, he useimmiten vastasivat vain ”kyllä” tai ”ei” vastauksin. Puhuminen ei kuitenkaan ole ainoa kommunikaationväline. Taide pystyy tarjoamaan joillekin ihmisille korvaamattoman ja ainutlaatuisen kommunikaationvälineen.

Sain todistaa taiteen antamaa voimaa itse muutamaa autistisia piirteitä omaavan henkilön kanssa. Kun senkertaisen työnohjeet oli kerrottu kaikille yhteisesti ja välineet jaettu, suurin osa porukasta tarttui heti toimeen. Muutama kerholainen jäi kuitenkin vain istumaan paikalleen, eivätkä he edes koskeneet siveltimeensä. Tilanne ei ollut mitenkään uusi, vaan kuten taidepiirinohjaaja Hannele Salmela minulle kertoi, nämä muutamat autistisia piirteitä omaavat tarvitsivat usein tarkempaa, henkilökohtaista ohjausta päästäkseen alkuun työssään.

Käytännössä tämä henkilökohtainen ohjaus heidän kanssaan tarkoitti sitä, että ohjaaja istui rauhassa viereen vielä uudelleen kertomaan ohjeet. Tärkeintä oli ehkäpä vain kiinnittää autistisen henkilön huomio työhön ja taiteelliseen prosessiin. Ei ole helppoa saada tällaista henkilöä irtautumaan omasta maailmastaan ja keskittymään tarkasti ja pitkäksi aikaa maalausaiheeseen, joka vaatii paljon ajatustyöskentelyä.

Monenkaan ohjauskerran jälkeen en voinut sanoa, mitkä olivat niitä seikkoja tai oikeita lähestymistapoja, joilla lopulta sain ohjattavani keskittymään työhönsä. Tähänhän vaikuttaa loppujenlopuksi niin monet eritekijät, joista ohjaajan antama panos on vain yksi ja lopputuloksen kannalta varsin pieni.

Taiteen tekemiseen vaikuttavat aina eniten oma mielenkiinto ja innostus. Jokainen aihe tai tekniikka ei voi olla jokaisen taiteilija mieleen. Jotkin aiheet sytyttävät toiset ja jättävät taas toiset täysin kylmiksi, eivätkä herätä mielenkiintoa laisinkaan. Jokainen päivä tai hetki ei voi myöskään olla aina otollinen luovuudelle ja taiteelliselle prosessille. Kaikilla on hyviä ja huonoja päiviä sekä luovuutta pursuavia sekä taas aivan toisenlaisia päiviä. Mielestäni on tärkeää muistaa, että kaikilla, niin autistisia piirteitä omaavilla kuin myös muillakin kehitysvammaisilla on oikeus päättää, haluavatko he jakaa luovuuttaan tai haluavatko he juuri tänään maalata. Luova toiminta on aina vapaaehtoista ja taiteilijasta itsestään lähtevää, ohjaaja voi ainoastaan antaa siihen välineet ja ohjata alkuun.

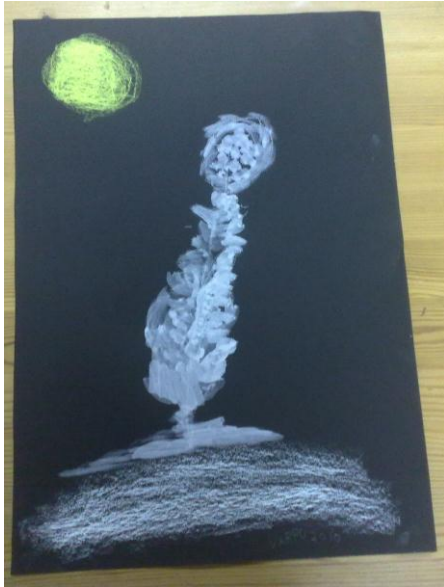
Voittoisan- ja riemukkaan hetken oman mieluisan paikan maalaamisessa sain kokea, tai paremminkin sain olla sitä todistamassa, kun isolle paperille syntyi hyvin pieni, mutta sitäkin tarkempi kuva omakotitalosta. Piirroksen yksityiskohdat keltaisista lautaseinistä aina ruskeaan kattoon asti olivat mykistyttäviä. Minulle jäi ikävä kyllä epäselväksi, oliko kuvassa taiteilijan lapsuudenkoti vai mummola. Joka tapauksessa se oli tämän taiteilijan mieluisin ja muistorikkain paikka maailmassa. Ja tämän työnkautta sain hetkenaikaa olla jakamassa tätä muistoa hänen kanssaan.

Taiteella on aina jonkinlainen terapeuttilinen vaikutus tekijäänsä. Taiteen avulla on helppo käsitellä vaikeitakin asioita. Tämän työn kohdalla sen huomasi erityisen hyvin. Yleensä jatkuvasti äänessä oleva ja kaikkea alituisesti kommentoiva taiteilija oli maalatessaan hyvin rauhallinen ja uppoutui maalaamaan lapsuuden maalaistaloa taianomaisen hiljaisena ja keskittyneenä. Toinen taidepiiriläinen taas ahdistui tehtävästä ja hänen oli hyvin vaikea maalata harmaata kerrostaloa, jossa oli lapsuutensa viettänyt.

Itse taidepiiriläiset eivät, ainakaan sillä hetkellä, kuitenkaan kokeneet että taiteenteolla olisi ollut minkäänlaista terapeuttilista vaikutusta. Varsinkin ahdistavan maalausprosessin läpikäynyt taiteilija ei kokenut työllä olleen minkäänlaista terapeuttilista vaikutusta. Onkin melko vaikea selittää ja miettiä, mikä toiminta on terapeuttilista ja mikä ei. Terapeuttilinen toiminta ei aina välttämättä saa oloa tuntumaan mukavalta ja

miellyttävältä. Eikä sen vaikutuksia välttämättä huomaa heti. Vaikeiden asioiden kohtaaminen ja työstäminen on vaikeaa ja tekee kipeää ennen kuin helpottaa oloa.

6.4 Talvisia maisemia

Taidepiiriläisille mieluinen tekniikka oli pastelliväreillä piirtäminen tummalle paperille. Teimme yhdeksän viikon aikana kaksikin eri työtä tällä tekniikalla. Toinen maalattiin tummansiniselle paperille ja toisen taas mustalle paperille. Molemmissa aiheet olivat talviset ja valkoisella liidulla saatiin hyvin dramaattista jälkeä aikaiseksi tummaa pintaa vasten. Talvinen maisema piirrettiin mustalle paperille käyttäen ainoastaan valkoista ja keltaista pastelliliitua. Jaoimme pöytään pastelliliiduista ainoastaan nämä värit ja laitoimme muut värit täksi kerraksi kokonaan syrjään.

Näin jyrkkä värien- ja materiaalienrajaus saattaa aluksi tuntua luovuuden rajoittamiselta, mutta se on hyvä harjoitusmuoto, joka auttaa keskittämään huomion tarkemmin työn yksityiskohtiin. Piirrettäessä näin yksinkertaisilla ja voimakkaan kontrastin keskenään luovilla sävyillä kiinnittyy huomio tarkasti jokaiseen vetoon, jonka paperille piirtää. Aiheena oli tällä kertaa talvinen yömaisema. Aihe oli melkoisen väljä ja jätti runsaasti tilaa mielikuvitukselle. Osa ryhmästä kuitenkin tarvitsi tarkempia ohjeita päästäkseen alkuun työnsä kanssa. Tarkempina ohjeena oli maalata luminen puu. Musta paperi loi tunnelman yöstä ja valkoinen liitu taas lumesta. Yksinkertaiset välineet innostivat kokeilemaan liidulla piirtämisen moninaisia vaihtoehtoja. Miten monenlaista jälkeä yhdellä liidulla voi saadakaan aikaan, aina terävästä ja kirkkaasta viivasta laajoihin

sumeisiin pintoihin. Työn sai halutessaan viimeistellä keltaisella värillä esim. kuulla tai tähdillä.

Taidepiiriläisten suurin ongelma oli keskittymisen problematiikka. Keskittymisen vaikeus ei missään nimessä tarkoittanut sitä, ettei heitä olisi kiinnostanut taidepiiri tai taiteen tekeminen ylipäätänsä. Keskittymiskyvyn puute ja keskittymisen herpaantuminen olivat suurimmat ongelmat myös arjenaskareissa ja törmäsin siihen usein harjoitteluni aikana. Havaitsin, miten suuri rooli keskittymiskyvyn kehittämisellä oli myös arjen ja yleisen toimintakyvyn kehittämisessä. Keskittymiskyvynpuute johtuu monesta seikasta. Siihen ei ole yhtä selittävää tekijää eikä siten myöskään yhtä ratkaisua. Keskittymiskykyyn ja sen kehittämiseen vaikuttavat muun muassa persoonalliset tekijät, ulkoisten vaatimusten puuttuminen tai vähäisen tuen saanti aina lapsuudesta lähtien. Taidepiirin yksi tärkeä tehtävä oli kehittää mielekkäällä ja innostavalla tavalla taidepiiriläisten keskittymiskykyä.

Seuraavalla kerralla jatkoimme samankaltaisissa tunnelmissa tummanpaperin kanssa, mutta lisäsimme hieman erilaisia materiaaleja. Oli itsenäisyyspäivän aika, joten teimme siihen liittyvän työn. Työssä yhdisteltiin tummaa pohjaa vasten valkoista paperia sekä silkkipaperia ja etupäässä valkoista liitua, mutta mausteeksi myös muun sävyisiä liituja. Eri materiaaleista ja väreistä jokainen sai valita ne, jota halusi ottaa omaan työhönsä mukaan.

Työ aloitettiin leikkaamalla valkoisesta paperista Suomen lipun muotoisia paloja joihin piirsimme sinisellä liidulla ristin. Moni teki useamman lipun ennen kuin oli tyytyväinen, sillä pitäähän Suomen lipussa olla mittasuhteet juuri oikein. Lippu liimattiin tummalle pahville ja sille piirrettiin lipputanko valkoisella liidulla. Silkkipaperista sai halutessaan tehdä rypistelemällä ja liimaamalla, tai jollakin muulla tekniikalla lunta maahan. Tämä kiehtoi monia ja he tekivät suuria lumikasoja. Lopussa työn saattoi halutessaan viimeistellä värikkäillä pastelliliiduilla.

Työ oli perusidealtaan samankaltainen kuin luminen yömaisema, mutta siihen sisältyi huomattavasti enemmän eri materiaaleja sekä värejä. Se onnistui samalla kiinnittämään tekijöidenhuomion yksityiskohtiin että tutustuttamaan eri materiaaleihin sekä antamaan luovuuden ja vapauden valita materiaalien- sekä värienkirjosta omaan työhön ja visioon parhaiten sopivat.

Puhuimme taidepiiriläisten kanssa melko monesti yhdessä siitä millaisena taiteentekijänä he itse itseään pitivät. Vastaukset riippuivat paljolti hetkestä, siitä millaista työtä oltiin sillä hetkellä tekemässä ja oliko se omasta mielestä hyvin onnistunut vai ei. Taidetta tehdessä jokainen eli niin hetkessä, että vastaus saattoi vaihdella yhdenkin iltapäivän aikana useasti. Taidepiirin ulkopuolella käydyissä keskusteluissa taidepiiriläisten oli selvästi helpompi pohtia asiaa pidemmältä aikaväliltä. Suurin osa piti itseään hyvänä, taitavana ja omaperäisenä taiteentekijänä. Kuitenkaan he eivät kokeneet kehittyneensä taiteen tekemisessä, vaikka olivat olleet taidepiirissä useita vuosia. Muutamat uskoivat kehittyvänsä tulevaisuudessa. Toiset taas ajattelivat, etteivät tulisi kehittymään eteenpäin tulevaisuudessa. Tämä saattoi johtua siitä, että suurin osa ei nähnyt mitään syytä, miksi taidepiirissä pitäisi kehittyä. Taiteen tekeminen oli heille mukava harrastus, eikä siihen näin ollen liittynyt etenemistavoitteita.

Kyselin myös taidepiiriläisiltä, miten he näkivät vammattomientaiteen verrattuna omaan taiteeseen. Asia tuntui vaikealta pohdittavalta. Perusajatus tuntui olevan, että kehitysvammaisten taide eroaa vammattomientaiteesta, mutta kukaan ei osannut sanoa tarkkaan, millä tavoin tai miksi. Asian pohtiminen konkretisoitui hyvin, kun kävimme taidenäyttelyssä katsomassa hyvin monen erityyppisiä teoksia. Pohdimme asiaa sen jälkeen uudelleen ja suurin osa oli sitä mieltä, ettei kehitysvammaisten ja vammattomientaiteella ole suurtakaan eroa.

6.5 Pikkujoulut

Taidepiirinlukuvuosi loppui perinteisiin pikkujouluihin. Yhdessä, ryhmänä oleminen on tärkeäosa taidepiirintoimintaa. Vaikka kaikki taidepiiriin osallistujat asuvat samassa asumisyksikössä ja siten viettävät paljon aikaa yhdessä, on taidepiirissä vietetty aika ryhmälle täysin erilaista ja korvaamatonta yhdessäoloa arjenrutiinien ulkopuolella.

Taiteen tekeminen, kuten myös kaikki muu luova toiminta, on hyvin intiimitapahtuma. Eikä siten ole aivan sama kenen seurassa itseään avaa taiteen keinoin. Taidepiiriläiset ovat hyvin monimuotoinen, mutta myös erittäin hyvin yhdessä toimiva ryhmä. Kaikilla on omat puutteensa eikä ketään halveksuta. Vaikka he elävätkin arkea yhdessä uskon, että taiteen tekeminen yhdessä yhdistää ja vahvistaa heitä ryhmänä entisestään.

Taidepiiri on perinteisesti järjestänyt joka vuosi pienet pikkujoulut. Söimme pipareita, joimme glögiä, lauloimme muutamia joululauluja sekä maalasimme kauniit kipsiset enkelit. Enkelit oli valettu kipsistä valmiisiin muotteihin. Takapuolella oli pieni rautalankainen koukku, joka mahdollisti ripustamisen vaikkapa seinälle. Kuivuneet enkelit maalattiin kauniin kullanväriseksi. Yksinkertainen työ henki joulun tunnelmaa ja sen saivat kaikki helposti valmiiksi. Pikkujouluihin huipentui taidepiirin koko kulunut vuosi ja ryhmän yhdessäolonhengen ja viihtymisen saattoi aistia.

Yleensä taidepiiriläiset keskittyivät vain omaan työhönsä eivätkä juuri kommunikoineet keskenään taidepiirin aikana. Silti, kun juttelimme ja kysyin suoraan kummin he mieluiten tekevät taidetta, yksin vain ryhmässä, kaikki vastasivat olevansa mieluiten ryhmässä. Kaikki eivät olleet maallanneet koskaan yksin, vaan aina osana ohjattua

toimintaa. Niinpä yksinmaalaamista saattoi olla vaikea edes kuvitella. Monet kokeneet taideohjaajat kuitenkin ovat huomanneet saman kuin minä Iiriskodin-taidepiirin kanssa; kehitysvammaiset tekevät mielellään taidetta ryhmässä.

7. TULOKSET JA HAVAINNOT

On hyvä huomioida, että opinnäytetyöni kertoo kehitysvammaisten kuvataidetoiminnanarjesta vain yhden taidepiirin osalta ja heistäkin voin kertoa vain juuri tutkimushetken tilanteen, sillä olen tarkkaillut vain rajatun, loppujen lopuksi varsin lyhyen ajan. Tutkimusmateriaalini on täten sen verran suppeaa, että sen pohjalta ei voi tehdä yleistyksiä eikä koko kehitysvammaisten kuvataidetoimintaa koskevia tutkimustuloksia. Havainnoitsijana sekä haastattelijana oma persoonani on myös osaltaan vaikuttanut tutkimuksen lopputuloksiin. Tekemäni havainnot ja saamani tulokset ovat hyvin paljon samassa linjassa teoriaosuudessa esittämieni seikkojen kanssa.

Tutkimukseni kuvaa kuitenkin yhden muodon kehitysvammaisten taidetoiminnasta ja pyrkii kuvaamaan sen merkitystä taidetoimintaan osallistuvien näkökulmasta. Iris-kodintaidepiiri oli hyvin moninainen havainnointikohde. Sekä taidepiirintoiminta että taidepiiriin osallistujat olivat moninaisia. Kahta samanlaista kokoontumiskertaa en taidepiirissä nähnyt yhdeksänviikkoisen havainnointini aikana.

Taidetoiminnan merkityksestä osallistujille on mahdoton tehdä yleistyksiä, sillä taidepiirin merkitys vaihteli osallistujasta toiseen. Samassa kerhossa maalaavat saivat hyvin erilaisia kokemuksia taidepiiristä. Osa taidepiiriläisistä oli osallistunut yhteiseen näyttelyyn ja olivat myyneet töitään. Heille taidepiiri tarjosi paitsi mukavan harrastuksen, myös ammatillisen mahdollisuuden kehittää omaa taiteellista ilmaisuaan. Osalle taas taidepiirintoiminta oli etupäässä terapeutista toimintaa. Taide tarjosi heille uudenlaisen kommunikaatiomuodon ja mahdollisuuden käsitellä vaikeita sekä kipeitäkin asioita. Suurimmaksi osaksi taidepiirissä edettiin kuitenkin vielä opettelu- ja kokeilunkautta kohti suurempaa taidetoimintaa. Taiteen tekijälle kehittymisen matka on aina kesken.

Taidepiirinkaltainen kerhomainen vaihtoehto on vain yksi mahdollinen taiteen tekemisen muoto muiden joukossa. Taidepiirin kerhomaisella muodolla on omat hyvät ja huonot puolensa, jotka nekin riippuvat suuresti siitä, kenen näkökulmasta asiaa tarkastelee. Taidepiirissä taiteenteolle oli varattu rajallinen aika sekä paikka viikosta. Loppujen lopuksi koin, että puolitoistatuntia kerran viikossa on hyvin lyhytaika harrastaa taidetta. Taidepiirissä uppouduttiin luomiseen niin syvästi, että aika tuntui

loppuvan aina kesken. Kiire on suoranaista myrkyä luovuuden ilmapiirille. Rajattu hetki viikosta ei myöskään voinut olla aina kaikille se sopivin hetki heittäytyä luovaksi. Harvalla ihmisellä on kuitenkaan mahdollista käyttää arjen keskellä ajastaan tämän enempää, joskaan kaikille ei edes tämän vertaa aikaa luovaan toimintaan.

Osallistujien näkökulman lisäksi keräsin havainnoinnissani tietoa myös ohjaajanroolista sekä merkityksestä kehitysvammaisten kuvataidetoiminnassa. Oma roolini taidepiirissä muodostui jo ensimmäisellä kerralla hyvin luontevasti siten, että aloin avustamaan taidepiirinohjaustoiminnassa. Roolini muodostui yksinkertaisesti siten, että taidepiiriläiset olettivat heti alusta alkaen minun noudattavan taidepiirissä samaa roolia kuin mikä minulla oli muutoinkin Iris-kodissa.

Ohjaajanmerkitys kehitysvammaisten kuvataidetoiminnassa on paljon puhuttu- ja pohdittua aihe. Paljon on pohdittu sitä, minkä verran ohjaaja saa avustaa ja miten paljon hänen panoksensa vaikuttaa valmiisiin töihin. Loppujenlopuksi ohjaajan työtehtävät Iris-kodin taidepiirissä olivat hyvin arkisia. Eniten aikaa kului tarvikkeiden jakamiseen ja siihen, että kaikki saivat eteensä juuri ne välineet jotka halusivat. Hyvä taideohjaaja myös tarjoilee inspiraation lähteitä ohjattavilleen ja täten auttaa heitä alkuun taiteenluomisessa. Iris-kodin taidepiirissä edettiin vielä harjoittelun alueella ja siksi maalaus aiheetkin olivat melko rajattuja. Ne tutustuttivat ja harjoittivat monipuolisesti erimateriaaleihin sekä -tekniikoihin.

Ohjaajantehtävät ja avuntarve vaihtelivat Iris-kodin taidepiirissä suuresti tekijästä riippuen. Ryhmään kuului hyvin eritavoin apua tarvitsevia henkilöitä. Osa heistä oli hyvin omatoimisia taiteilijoita, joilla oli selkeä visio ja -näkemys siitä, mitä he olivat luomassa. Tietysti hekin tarvitsivat ohjausta, sillä taidepiirissä oli pohjimmiltaan kyse uuden oppimisesta ja -kokeilusta. Osa ryhmästä tarvitsi apua päästäkseen haluamaansa lopputulokseen fyysisistä rajoituksista huolimatta. Tällöin ohjaajan tehtävä oli lähinnä olla lisäksi taidetta tekevän ohjeiden mukaan. Yksinkertaisimmillaan tämä saattoi tarkoittaa paperin pitämistä paikallaan tai veistoksen kääntelyä parempiin työskentelykulmiin. Näin pieni, konkreettinen apu oli kuitenkin monen kohdalla välttämätöntä lopputuloksen onnistumisen kannalta.

Taidepiirillä oli kaikille osallistujille suurimerkitys erityisesti mielekkäänä harrastuksena. Jokainen ihminen tarvitsee harrastuksia, jotka tuovat mielekästä sisältöä elämään ja tauon arjen puurtamiseen. Harrastuksilla, kuten myöskään taidepiirillä, ei aina tarvitse olla suuria päämääriä, vaan niiden ensisijainen ja tärkein tehtävä on tuottaa

mielihyvää ja iloa harrastajalle. Iris-kodin taidepiiri olikin kaikille osallistujille juuri mielihyvän- ja ilontuottaja sekä arjen rutiinien katkaisija.

Taidepiiri tarjosi myös arvokkaita onnistumisenkokemuksia ja elämyksiä osallistujilleen. Nämä kokemukset kasvattivat ja tukivat taidepiiriläisten itsetunnon kehittymistä ja toivat samalla itsevarmuutta. Näin taide ja sen tekeminen pitkällä aikavälillä tuki myös arkista toimintakykyä.

POHDINTA

Kehitysvammaisten tekemä taide on vasta noussut virallisen taidemaailman tietoisuuteen ja vain harva tavallinen kansalainen tietää siitä. Koska ilmiö on niin tuore, siitä ei voi tehdä samanlaista tutkimusta tai havaintoja kuin muusta taiteesta. Ei pystytä esimerkiksi sanomaan, onko kehitysvammaisten taiteessa pysyviä ominaisuuksia, vai noudattaako se edes jossain määrin taiteen ja muun yhteiskunnan yleisiä virtauksia.

Kehitysvammaisten tekemää taidetta on tutkittu ja siitä on kirjoitettu suhteellisen vähän. Asialle omistautuneita on kirjailijoita, taideohjaajia ja muita ammattilaisia on melko vähän. He ovat kuitenkin tehneet urauurtavaa työtä ja kehitysvammaisten taidetoiminta on noussut pinnalle monissa eri muodoissa. Taide ja siitä nauttiminen on vähitellen alkanut nousta kaikkien ulottuville. Mahdollisuus tehdä ja harrastaa kuvataidetta tulisi tarjota myös kaikille kehitysvammaisille, ei pelkästään niille, jotka ovat siinä erityisen lahjakkaita ja joilla on mahdollisuus menestyä taiteen parissa ammattimaisesti.

Kehitysvammaiset ovat saaneet aina taistella luokittelua vastaan. He ovat saaneet taistella, jotta heitä kohdeltaisiin samalla tavalla kuin muitakin taiteilijoina. Kuitenkin samaan aikaan he ovat saaneet taistella, jotta saisivat tarvitsemaansa apua, joka mahdollistaisi ja turvaisi paremmin elämän samankaltaisena ja tasavertaisena muiden taiteentekijöiden kanssa. Ei ole helppoa olla erilainen tai poikkeava nyky-yhteiskunnassa.

Nykymaailman ihmiskuvassa ylikorostuu älykkyys, kun taas luovuutta nykymaailma arvostetaan hyvin vähän. Tärkeimmiksi arvoiksi on nostettu kognitiiviset taidot sekä akateeminen ja kognitiivinen älykkyys. Luovat taidot ovat toissijaisia nyky-yhteiskunnassamme. Maailmassa, jossa kognitiivisista taidoista onkin tullut ihmisarvon mitta, on kehitysvammaisten vaikea löytää omaa paikkaansa ja luoda omaa elämäänsä. On todella sääli, jos yhteiskuntamme ei anna tilaa taiteen universaalille kielelle, joka mahdollistaisi valtaväestön ja kehitysvammaisten vuorovaikutuksen aivan uudella tasolla.

Samoin saavat kehitysvammaiset taiteilijat taistella vielä pitkään saadakseen näkyvyyttä taitelleen ja osaamiselleen virallisen taidemaailman ja meidän kaikkien taiteenkuluttajien silmissä. Ehkä joskus puhutaan vain taiteesta, eikä kehitysvammaisten taiteesta. Toivottavasti tulevaisuudessa ei myöskään tarvittaisi määritelmää kehitysvammainen taiteilija, vaan se kävisi tarpeettomaksi. Kehitysvammaisista taiteilijoista puhuttaisiin vain taiteilijoina muiden joukossa eikä heidän kehitysvammaisuuttaan tarvitsisi nostaa erikseen esille.

Paras ja ennakkoluulottomin tapa tutustua kehitysvammaisten tekemään taiteeseen on vain katsoa heidän tekemiään teoksiaan. Niitä löytää nykyään monista taidegallerioista ja myös monista kirjoista, joita minäkin olen käyttänyt työni lähdemateriaalina.

LÄHTEET

Dal Maso, Riitta. . 2004. Voimavirtaa arkeen –taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä, Joensuun Yliopistopaino, Joensuu. 23-27.

Elovirta, Arja (toim) & Senderholm, Helena & Lahti, Pirkko & Knuuttila, Seppo & Pirtola, Erkki & Cardinal, Roger & Bauman, Daniel & Peiry, Lucienne & Maizels John & Lönnqvist, Jouko & Ihanus, Juhani & Feilacher, Johann & Röske, Thomas, 2005. Omissa maailmoissa –taidetta, terapiaa ja liiteripicassoja. Maahenki, Helsinki

Isomäki, Ahti & Rajala, Pertti & Hämäläinen, Pirjo & Eiersbo, Dorte & Itkonen, Satu & Isomäki, Jaana, 2006. Aurinko ja kolme kuuta -kehitysvammaiset taidekentän laidalla. Art-Print Oy.

Itkonen, Satu, 2008. Mikä mahtava mörkö!- poimintoja kehitysvammaisten taiteesta. Karisto, Hämeenlinna.

Jaukkuri, Maaretta & Kalha, Harri & Kaitavuori, Kaija & Puhakka, Anneli, 2002, Ateljee Hännätön kissa- Studio Bobtailed Cat. Kiasma-nykyaiteen museo, Helsinki.

Jurvenlius, Nelly, 1993. Taide parantaa. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Jyväskylä.

Jämsén, Arja & Kukkonen, Tuula. 2004. Voimavirtaa arkeen –taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä, Joensuun Yliopistopaino, Joensuu. 8-12.

Kauppinen, Liisa (toim) & Elovirta, Arja & Bennaars Richard. 2007. Oman elämänsä ihminen –voimavarana taide. Maahenki, Helsinki

Lappalainen, Tuomas. 2004. Voimavirtaa arkeen –taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä, Joensuun Yliopistopaino, Joensuu. 13-15

Mikkonen, Raija & Sainio Ari, 2002. Hännätön kissa -The Bobtailed Cat. Tammer-Paino Oy.

Rhodes, Colin 2004. Toinen taide-luovat erot. Maahenki oy, Helsinki

Sainio, Ari & Kantokorpi, Otso, 2006. Kirsi Mikkonen. Vammalan Kirjapaino Oy.

LISÄTIETOA:

Oululaisen Iris-koti Ky:n internetsivut:

[http://personal.inet.fi/yritys/iiris-koti/linkki kiiminkijoen opiston nettisivuille](http://personal.inet.fi/yritys/iiris-koti/linkki_kiiminkijoen_opiston_netisivuille)

Kiiminkijoen kansalaisopiston internetsivut:

<http://www.kiiminkijoenopisto.fi/>